

Fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království

Žaneta Hrabcová

Bakalářská práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Žaneta Hrabcová**
Osobní číslo: **H15414**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti neformálního vzdělávání, ohrožené mládeže, prevence rizikového chování a sportu.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SEKOT, Aleš. Pohybové aktivity pohledem sociologie. Brno: Masarykova univerzita, 2015, 151 s. ISBN 978-80-210-7918-2.

KUČERA, Miroslav, Pavel KOLÁŘ a Ivan DYLEVSKÝ. Dítě, sport a zdraví. Praha: Galén, c2011, 190 s. ISBN 978-80-7262-712-7.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014, 231 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5046-0.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Martincová
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

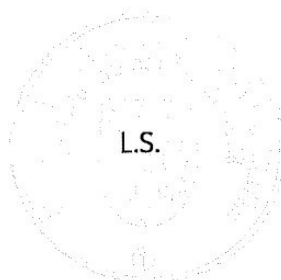
22. listopadu 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2018

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2014.....

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá fotbalem jako nástrojem neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, první kapitola je zaměřena na ohroženou mládež, kde dále rozebíráme mládež rizikovou a s tím spojené rizikové chování, znevýhodněné prostředí a související sociální vyloučení. Druhá kapitola je zaměřena na pedagogizaci volného času, jsou rozebrány pojmy neformálního vzdělávání, vzdělávání mimo vyučování a nakonec jsou zde popsány organizace, které různé volnočasové aktivity zprostředkovávají. Poslední část se věnuje sportu a jeho dopadu na socializaci jedince, v samotném závěru je zde popsán rozdíl mezi současným fotbalem a fotbalem³. Praktická část je realizována pomocí kvalitativního výzkumného šetření, jehož cílem je zjistit zda je možné využívat fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání u ohrožené mládeže nejen v České republice, ale také v Kambodžském království.

Klíčová slova: ohrožená mládež, volný čas, výchova mimo vyučování, sport, fotbal.

ABSTRACT

The bachelor thesis addresses the field of football as a tool of non-formal education of youth at risk in the Czech Republic and in the Kingdom of Cambodia. The theoretical part is divided into three chapters; the first chapter focuses on youth at risk, where we focus on youth at risk and the risky behavior, disadvantaged environment and related social exclusion associated with them. The second chapter focuses on the education related with leisure time, also non-formal education, and finally organizations that facilitate various leisure activities. The last part shows the role of sport on the of the individual, and at the end the differences between contemporary football and football³ is described. The practical part is realized through a qualitative research survey aimed a determination whether is it possible to use football as a tool for non-formal education for youth at risk not only in the Czech Republic but also in the Kingdom of Cambodia.

Keywords: youth at risk, free time, non-formal education, sport, football.

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Janě Martinové za vedení bakalářské práce, její podporu, trpělivost a v neposlední řadě cenné rady a odbornou pomoc.

Dále bych ráda poděkovala všem zaměstnancům obou organizací, kteří se bez ostychu stali mými respondenty a zasvětili mě do chodu jejich činností. *Thank you, guys!*

A v neposlední řadě patří poděkování mé rodině a přátelům, kteří se mě po celou dobu studia snažili podporovat.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahrána do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 OHROŽENÁ MLÁDEŽ	12
1.1 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ	13
1.2 ZNEVÝHODNĚNÉ PROSTŘEDÍ	15
1.3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	16
2 VOLNÝ ČAS A JEHO PEDAGOGICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ	18
2.1 NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A VÝCHOVA	20
2.2 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ.....	21
2.3 ORGANIZACE ZAJIŠŤUJÍCÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	24
3 SPORT	28
3.1 SOCIALIZACE SPORTEM	28
3.2 FOTBAL	30
3.2.1 Fotbal3.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	34
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	34
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	35
4.3 STRATEGIE VÝZKUMU	35
4.4 METODA SBĚRU DAT	35
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	36
4.6 REALIZACE VÝZKUMU	36
5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	38
5.1 JAK TO VLASTNĚ DĚLÁME?.....	40
5.2 CÍLOVKA JSOU VŠICHNI	42
5.3 FOTBAL JAKO NÁSTROJ.....	44
5.4 O CO NÁM JDE?.....	47
5.5 VÝSLEDKY	48
6 INTERPRETACE DAT	50
ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	62
SEZNAM OBRÁZKŮ	63
SEZNAM TABULEK	64
SEZNAM PŘÍLOH	65

ÚVOD

Fotbal je nejpopulárnějším sportem na světě, existuje jen málo lidí, kteří ho nikdy nehráli. Po celém světě jsou miliony mladých lidí, kteří obětují většinu svého volného času právě tomuto sportu. Problémem dnešní doby je však to, že fotbal už se dávno nespojuje s fair play a zdravým životním stylem. V posledních letech je fotbal spojován především s velkým množstvím peněz, korupcí anebo násilím. Profesionální fotbalisté už nejsou někým, ke komu by mládež mohla nekriticky vzhlížet. Mnohem častěji se tito sportovci objevují v médiích ve spojení s korupčními kauzami, pod vlivem návykových látek nebo v přehnaně předražených autech. Jako protipól k současnému světu fotbalu, který můžeme téměř denně vidět na televizních obrazovkách, existují organizace, které využívají fotbal jako nástroj pro práci s ohroženou mládeží. Mládež může díky fotbalu získat rozmanité dovednosti, schopnosti a otevřít dveře novým příležitostem. Tyto organizace bojují za jiný fotbal, který pomáhá bořit stereotypy společnosti, předsudky i jeho špatný mediální obraz. A počet těchto organizací celosvětově stále roste.

K výběru tohoto tématu nás na prvním místě motivovala osobní zkušenost s organizací, která využívá právě fotbalu jako nástroje pro práci s mládeží. Druhotným impulsem byl nedostatek odborných prací, které by se zabývaly nejen tematikou fotbalu, ale sportu obecně a jeho využití právě při práci s mládeží. Po dalším zkoumání jsme zjistili, že v České republice funguje pouze jedna organizace s tímto konceptem, a tak jsme se rozhodli hledat i v jiných zemích světa. Díky platformě Streetfootballworld, která tyto organizace sdružuje, jsme zjistili, že je tento typ práce s mládeží využíván i v zemích třetího světa. Rozhodli jsme se tedy náš výzkum rozšířit i o respondenty z Kambodžského království.

Teoretická část je strukturovaná do třech kapitol. První kapitola se zaměřuje na ohroženou a rizikovou mládež a s ní spojené i rizikové chování a jeho projevy. Popisujeme zde i znevýhodněné prostředí a sociální vyloučení, které s touto problematikou úzce souvisí. Druhý úsek se zabývá volným časem a nutností jeho pedagogického ovlivňování u mládeže. Rozebíráme zde rozdíly mezi neformálním vzděláváním a výchovou mimo vyučování, která je pro práci s mládeží stěžejní. I proto jsme se rozhodli výchovu mimo vyučování podrobně rozebrat a uvést její funkce, dimenze, obsah i její specifické požadavky. Poslední kapitola je věnována sportu obecně a jeho participaci na socializace. Následně zde popisujeme současný fotbal a samotnou metodiku fotbalu³, kde je důležitá role mediátorů i trenérů.

Praktická část práce je věnována výzkumnému šetření a propojení teorie s praxí v návaznosti na teoretickou část práce. Cílem našeho výzkumu je zjistit, jestli je opravdu možné využít fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže nejen v České republice, ale také v Kambodžském království. Dle výpovědí respondentů se pokusíme analyzovat cíle využití fotbalu jako nástroje, zjistit a popsat výhody i nevýhody těchto programů a zhodnotit výsledky, které tyto organizace mají. V samotném závěru porovnáme využití fotbalu jako nástroje v České republice a v Kambodžském království. Zjišťování těchto poznatků je realizováno formou kvalitativního pojetí výzkumného šetření za pomoci polostrukturovaných rozhovorů se zaměstnanci organizací využívající fotbal. Analýza získaných dat bude dále rozpracována pomocí otevřeného kódování. Svým zjištěním bychom chtěli rozšířit povědomí o možnostech využití fotbalu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OHROŽENÁ MLÁDEŽ

V první kapitole se budeme věnovat ohrožené mládeži. Nejprve ji definujeme obecně, dále se zaměříme na mládež rizikovou a s ní spojené i rizikové chování. Na konci vysvětlíme a rozebereme pojmy znevýhodněného prostředí a sociálního vyloučení.

Dle Matouška (2005) rodiče v dnešní době tráví většinu času v zaměstnání a nemají čas na své děti. Děti v době mimo školu tráví svůj volný čas bez dohledu dospělých, se svou vrstevnickou skupinou. Vliv těchto **vrstevnických skupin** je vyšší u dětí, které nemají fungující rodinné zázemí.

Dalším nezanedbatelným vlivem jsou masová média. Televizní pořady často spojují násilí a zábavu. Dalším problémem může být propagace idolů, jejichž chování je často za hranicí normality nebo i na hraně zákona. Jejich vliv na mladého člověka je tím větší, čím menší je vliv rodičů. Život ve městech umožňuje mladým lidem **lehký přístup k rizikovému trávení volného času**. Aby toho nebylo málo, stoupají požadavky na vzdělání a kvalifikaci, čím se přirozeně protahuje doba přípravy na zaměstnání. Naopak hodnota nekvalifikované práce je tak nízká, že se někteří lidé rozhodnou raději nepracovat a nechají se podporovat státem (Matoušek, 2005).

Když hovoříme o mládeži, hovoříme o sociální skupině ve společnosti, která představuje věkovou etapu mezi dětstvím a dospělostí. Tato hranice je spojovaná se získáním občanského průkazu, dokončením základní školní docházky, a tedy i dovršením patnáctého roku života. (Sak in Bělík, 2017). Důležitou výzvou v tomto období života je utváření dospělé identity a zároveň sebeúcty. Přichází postupné přijímání role dospělého, k níž patří nejen příprava na budoucí povolání, ale také první partnerské zkušenosti (Janošová in Blatný, 2016). Během dospívání se postupně prohlubuje nezávislost na dospělých, která může být často pouze pózou před vrstevníky než odrazem skutečné samostatnosti. Stále je pro ně však důležitá dostupnost blízkých dospělých, kteří jim mohou poskytnout případnou podporu a pomoci (Eccless in Blatný, 2016). Vrstevnická skupina je pro ně stěžejní při vytváření osobní identity. Přijetí vrstevnickou skupinou je na začátku dospívání jednou z nejdůležitějších sociálních potřeb, podmínkou pro přijetí členů je však konformita. Může se proto stát, že i dříve bezproblémové děti se kvůli své pozici ve skupině dopouštějí nejrůznějších přestupků (Eccless in Blatný, 2016). Nedílnou součástí na osobnostním, sociální i profesním vývoji u dětí a dospívajících hrají i jiná socializační prostředí. Mohou to být různé volnočasové skupiny nebo zájmové kroužky, účast na volnočasových aktivitách, návštěvy nízkoprahových

klubů pro mládež, skauting nebo i zapojení v místních komunitách a spolcích. Toto zapojení je vhodné především pro jedince z nepříliš funkčních rodin. Jestliže jsou vztahy v těchto skupinách založeny na vzájemném respektu a přátelství, mohou mladým přinést důležitou pozitivní zkušenost (Levine, Munsch in Blatný, 2016).

1.1 Riziková mládež

Právě v adolescenci dochází k rapidnímu nárůstu rizikových faktorů, které mohou ohrožovat nejen fyzické, ale také mentální zdraví jedince. Pro prevenci a podporu zdravého a úspěšného vývoje je zásadní rozpoznat, kdo a proč si zvolí cestu dobrou, a kdo se během dospívání setká se zásadními problémy (Compas, Reeslund in Sobotková a kol.).

Definice rizikové mládeže je vícero, my jsme pro naši práci vybrali takové, které mají největší souvislost s daným tématem. Matoušek (2016, s. 175) ji definuje jako „mládež, u níž je vyšší riziko sociálního selhání. Jedna z cílových skupin sekundární prevence. Dispozičními faktory jsou dědičnost, konstituce, nižší úroveň zdraví a rozumových schopností, poruchy morálního vývoje, dysfunkční rodina, neúčast na vzdělávání a na trhu práce, bydlení ve velkém městě, příslušnost k asociálním subkulturám aj“.

Labáth (2001, s.11) definuje rizikovou mládež jako „dospívající, u kterých je, následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti“.

Rizikové chování

S rizikovou mládeží souvisí také rizikové chování, které Jedlička (2015, s. 67) popisuje jako „chování, kterým jedinec ohrožuje sám sebe nebo jiné. Újma, která hrozí, může mít podobu nejen tělesnou, ale také duševní, společenskou nebo materiální“. Je možné ho považovat za předstupeň deviací i sociální patologií. Pokud u jedince k takové situaci dochází, záleží na něm samotném, ale i na jeho blízkém okolí, zda situaci zvládne řešit nebo naopak u něj dojde ke zvratu (Jedlička, 2015).

Dle Miovského (2015, s. 226) se rizikovým chováním rozumí „chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince a společnost“ (in Bendl a kol., 2015).

Samotné rizikové chování může mít mnoho podob – od extrémních projevů běžného, až po projevy chování, které se projevují na hranici patologie. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy vymezuje rizikové chování jako rozmanité formy chování, které mají negativní

dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince, anebo ohrožují jeho sociální okolí (Bělík, 2017).

Projevy rizikového chování

Jak jsme výše uvedli, rizikové chování může mít mnoho projevů a podob. Sobotková (2014) mezi projevy rizikového chování zařadila:

- záškoláctví,
- lhaní,
- agresivitu, agresivní chování,
- obecně kriminální jednání,
- vandalismus,
- závislostní chování,
- rizikové chování na internetu,
- rizikové chování v dopravě,
- extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity,
- užívání anabolik a steroidů,
- nezdravé stravovací návyky,
- extremismus,
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.

Dospívající se musí v dnešním světě vyrovnávat nejen s radikálními změnami svého těla a psychiky, danými dospíváním, ale i bezprecedentně se rychle se měnícím okolním světem (Kabíček, 2014).

V souvislosti s rizikovým chováním je nutno uvést i několik teorií vzniku rizikového chování. Lze je rozdělit do tří obecnějších skupin:

- **Teorie biologicko-psychologické:** hledají souvislost mezi chováním a charakterem, ať už tělesnou stavbou, genetickou, enzymy nebo hormony.
- **Teorie sociálně-psychologické:** tato teorie vzniku je zaměřená především na sociální učení, osobnostní rysy a kognitivní styly.
- **Teorie sociologické:** zaměřuje se na společenský a kulturní kontext vzniku rizikového chování (Fisher in Sobotková, 2014).

1.2 Znevýhodněné prostředí

Do rizikové skupiny mládeže také spadají tzv. sociálně znevýhodněné skupiny, hlavně z dysfunkčních rodin, které vyrůstají v podmínkách neúplné rodiny, nebo kde není podporován jejich intelektový, mravní a emoční vývoj (Průcha in Sobotková, 2014).

Znevýhodněné prostředí „je prostředí, které neumožňuje dostatečně rozvinout potenciál člověka (především dítěte), včetně jeho schopností a dovedností“ (Palán in Knotová, 2011, s. 65). Většinou se prostředí definuje jako **znevýhodněné** pokud splňuje alespoň tři faktory z následujícího výčtu:

- věk matky v době narození dítěte nižší než 17 let, nebo u matky proběhlo tři a více porodů do 20 let, nebo jsou příliš mladí rodiče (adolescentní),
- nedokončené základní vzdělání alespoň jednoho z rodičů související s jejich nedostatečnou profesionální kvalifikací,
- chronické onemocnění nebo postižení rodičů snižující schopnost o dítě pečovat,
- těžké psychické onemocnění jednoho z rodičů snižující schopnost pečovat o dítě,
- nedostatečná sociální integrace rodičů (např. cizinců s jazykovou bariérou, chybějícím zázemím atd.), nebo chybějící či nedostatečná podpora rodiny,
- nedostatečné zabezpečení výživy a ošacení, nevyhovující bytové podmínky,
- domácí násilí,
- používání návykových látek v rodině,
- odůvodněné a potvrzené vyšetřování orgánů zabezpečující ochranu práv dítěte (Palán in Knotová, 2011).

Další definice znevýhodněného prostředí vychází z negativního ovlivňování psychického a kognitivního vývoje dítěte. Orientují se na popis specifických skupin populace, které v takovém prostředí žijí. V případě dětí a mládeže hovoříme především o: dětech z chudých rodin; dětech z rodin imigrantů, dětech, u nichž je nařízena ústavní výchova nebo ochranná výchova, dětech ohrožených sociálně patologickými jevy a také dětech se speciálními vzdělávacími potřebami (Knotová, 2011).

Průcha (2009, s. 454) uvádí, že „za sociálně znevýhodněné jsou pokládáni žáci, kteří nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, a to hlavně v důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek svých rodin nebo jiných prostředí, v nichž žijí“.

1.3 Sociální vyloučení

Dle slovníku sociální práci hovoříme o sociálním vyloučení jako o termínu, který „označuje komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, respektive nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťující vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt“ (Matoušek, 2016, s. 205).

Sociální vyloučení je pojem, který popisuje způsoby, jakými dojde k tomu, že se někteří lidé ocitnou zcela mimo běžné fungování společnosti. Může se jednat o lidi, kteří žijí ve starých zchátralých bytech a v oblastech, kde jsou špatné školy. Většinou je v těchto oblastech také málo pracovních příležitostí, což zabraňuje nebo alespoň znesnadňuje zlepšení jejich situace. Proto přicházejí o možnosti, které jsou ve většinové společnosti běžně dostupné (Lister in Giddens, 2013).

Dle Kaleja (2015, s. 9) má sociální vyloučení „zcela prokazatelně intencionální a funkcionální dopad na všechny otázky vzdělávací trajektorie dětí, žáků, studentů a jejich rodičů, žijících v prostředí sociálně vyloučených lokalit, případně v lokalitách ohrožených sociálním vyloučením“.

Můžeme rozlišovat mezi **slabou** a **silnou** formou sociálního vyloučení (Veit-Wilson in Giddens, 2013). **Slabé** verze sociálního vyloučení považují za stěžejní zajistit, aby lidé, kteří jsou sociálně vyloučeni, byli opětovně začleněni zpět do většinové společnosti. **Silné** verze sociálního vyloučení se zabývají nejen samotným zpětným začleněním, ale zabývají se i procesy, kterými se silnější sociální skupiny snaží vylučovat (Macrea in Giddens, 2013).

Reálná podoba sociálního vyloučení je asymetrická, kontinuální, kolektivní a ve výjimečných případech individuální. Je závislá na mnoha faktorech a okolnostech. Je to dlouhodobý stav, který je spojen s absencí k občanským, politickým, sociálním právům a k ochraně bezpečí. Za doprovodné jevy jsou považovány pocity beznaděje, ostudy, nejistoty, pocity vlastního a kolektivního selhání. Pohled lidí žijících mimo sociálně vyloučenou lokalitu, na občany žijící ve vyloučené lokalitě, je neobjektivní a nedokáže zohlednit všechny děje a situace, v nichž se jedinci nachází (Kaleja, 2015).

Dimenze vyloučení ze sociálních vztahů

Mezi základní dimenze sociálního vyloučení můžeme dle Gordona (in Giddens, 2013) považovat chudobu – respektive vyloučení z pobírání adekvátního příjmu, vyloučení z pracovního trhu a vyloučení ze sociálních vztahů. Pro naši práci je nejdůležitější právě vyloučení

ze sociálních vztahů, které můžeme dále rozdělit do pěti základních typů. V prvním případě tento typ vyloučení může znamenat, že se **jedinec není schopen účastnit běžných společenských aktivit** např. návštěvy přátel, provozování svých zálib nebo oslav svátků. Za druhé mohou být lidé **vyloučení ze sociálních vztahů**, především pokud jsou izolováni od své rodiny a přátel. Třetím typem je **nedostatek praktické a emocionální podpory**, které se jedinci nedostává v momentě, kdy ji nejvíce potřebuje. Může se jednat např. o absenci blízké osoby, která by jedinci pomohla s jeho psychickým stavem, ale hovoříme zde i o výpomoci s fyzickou prací. Další kategorií je vyloučení ze společenských vztahů z důvodu **nedostatečné občanské angažovanosti**, např. účast při volbách. A na posledním místě hovoříme o lidech, kteří jsou vyloučení ze sociálních vztahů z důvodu, že nemohou opustit byt, nejčastěji z důvodu hendikepu, péče o blízkou osobu nebo proto, že se na ulici necítí bezpečně (Giddens, 2013).

Sociolog Elliorr Currie zkoumal souvislost mezi sociálním vyloučením a kriminalitou, a to především u mladých lidí. Uvádí, že mladí lidé v americké společnosti stále častěji dospívají sami, bez vedení a podpory ze strany dospělé populace. Dále se musí vyrovnat s menšími pracovními příležitostmi a zároveň s lákavým trhem konzumní společnosti. Toto vede u mladých lidí k tomu, aby se uchýlili k použití nelegálních prostředků kvůli udržení si takového životního stylu, po jakém touží. McAuley tvrdí, že dominantní vysvětlení přetrvávající delikvence u mladistvých spočívá v tom, že některé komunity „netolerují práci“. Z toho lze vyvodit, že sociální vyloučení dává vzniknout chudým komunitám, ve kterých se mnozí lidé uchylují ke zločinu, aby získali to, po čem touží (Giddens, 2013).

V této kapitole jsme si vymezili ohroženou mládež a jevy s ní související.

2 VOLNÝ ČAS A JEHO PEDAGOGICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ

V následující kapitole si vymežíme volný čas mládeže, který má svá specifika a pro správný vývoj člověka je důležité jej pedagogicky ovlivňovat. Na začátku této kapitoly se budeme krátce věnovat i pedagogice volného času, která má svá specifika.

Stav pedagogiky volného času

Volným časem se zabývá pedagogika volného času, která má však stále problém se svým vymezením a jeho nejednoznačností. V české i slovenské literatuře se hovoří především o **zájmové činnosti**, naopak spontánní činnosti a aktivity otevřených klubů jsou na pokraji zájmů. Naopak v sociální práci se věnuje čím dál větší pozornost **nízkoprahovým klubům pro děti a mládež**. V ideálním případě, kdy by spolu oba rezorty spolupracovaly, by se mohly doplňovat. Bohužel důsledkem této situace je nezájem o sociální problematiku ve školských zařízeních a zároveň neznalost pedagogických principů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Důležité je zmínit i to, že pedagogika v zemi svého vzniku – Německu – se zaměřuje právě na otevřenou činnost s mládeží, která je v českém prostředí na hranici mezi pedagogikou a sociální prací. V současné době můžeme v pedagogice volného času sledovat dva hlavní proudy. První proud navazuje na tradiční pojmy – mimotřídní či mimoškolní výchova a výchova mimo vyučování (Kaplánek, 2015). Druhý proud zdůrazňuje vazby mezi pojmy výchov a volný čas. Tím dochází k tomu, že se překračují hranice nejen **mezi školní a mimoškolní pedagogikou**, ale také mezi **formálním a neformálním vzděláváním** (Hofbauer in Kaplánek, 2017).

Volný čas mládeže

Volný čas společnosti je provázán s hodnotami, institucemi, vzorci chování i sociálními mechanismy dané společností, které jsou spojené s trávením volného času. Dá se tedy říct, že pokud společnost zajistí kvalitní trávení volného času mladé generace, urychlí tím jejich rozvoj obecných i specifických schopností a potlačí rozvoj negativních jevů (Sak, 2004).

Nejprve je důležité definovat volný čas v obecné rovině. Průcha (2009, s. 379) jej definuje jako „svébytný, subjektivně vnímaný, kulturně a společensky podmíněný a časově vymezený prostor, ve kterém se jedinec nebo skupina lidí svobodně rozhoduje o způsobu seberealizace prostřednictvím rozmanitých činností, jimiž naplňuje své potřeby a rozvíjí své zájmy“.

Pedagogický slovník uvádí k volnému času, že se jedná o čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Je to tedy doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby – včetně spánku (Průcha, 2003).

Poslední námi vybraná definice je dle Pávkové (2002), která navíc popisuje specifika volného času mládeže, která jsou pro naši práci stěžejní. Popisuje jej jako čas, do kterého je zahrnuta zábava, odpočinek, zájmová činnost nebo dobrovolná společensky prospěšná činnost. Z hlediska mládeže do něj nezahrnujeme vyučování a činnosti s ním spojené, sebeobsluhu, základní péči o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s chodem rodiny, nepatří sem ani činnost zabezpečující biologickou existenci jedince. Pravdou však je, že se i těchto činností mohou stát záliby. Dále zdůrazňuje, že specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je jeho **nutnost pedagogického ovlivňování**. Pro to, aby bylo toto vedení účinné, je nutné, aby bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a atraktivní a participace dítěte zcela dobrovolná.

Navíc je třeba si uvědomit, že volný čas dětí a mládeže má své zvláštnosti. Od volného času dospělých se liší především svým:

- rozsahem,
- obsahem,
- mírou samostatnosti a závislostí,
- nezbytností pedagogického ovlivňování.

Děti mají většinou více volného času než dospělí, jsou zde i jedinci, kteří nevědí jak nadbytek volného času vyplnit. Obsah volného času odpovídá věkovým a individuálním zvláštnostem. Dětské aktivity jsou většinou různorodější než u dospělých. Míra samostatnosti závisí na věku dítěte, jeho psychické i fyzické vyspělosti, na rodinném prostředí a na nabídce volnočasových aktivit v regionu. Děti tráví svůj volný čas doma, ve škole, zařízeních pro výchovu mimo vyučování, na veřejných prostranstvích. Každé uvedené prostředí má své klady a zápory např. organizovanost, soukromí, dozor, pozitivní i negativní vzory, atd. (Pávková in Hájek, 2008).

2.1 Neformální vzdělávání a výchova

V naší práci se neobjevuje pouze pojmem neformálního vzdělávání, ale také pojem výchovy mimo vyučování a výchovy ve volném čase. Všechny tři pojmy se navzájem prolínají a doplňují. My se zaměřujeme především na organizovanou činnost dětí a mládeže v jejich volném čase, proto je pro nás velmi důležitá výchova mimo vyučování, která se více zaměřuje na žáky, kteří ještě stále dochází do školy, a popisuje, které činnosti by jejich volný čas měl zahrnovat.

Navíc je výchova ve volném čase obzvláště důležitá u dětí a mladých lidí, kteří mají nízkou kvalitu života, anebo žijí ve znevýhodněných podmínkách (Knotová, 2011).

Definice neformální výchova a vzdělávání

V novější pedagogické literatuře se objevuje trojice pojmů výchova **formální**, **informální** a **neformální** (Pávková in Hájek, 2008). V názvu naší práce se objevuje neformální vzdělávání, které je jistě významným prvkem naší práce.

V pedagogickém slovníku je **neformální vzdělávání** definováno jako „organizované, systematické vzdělávání, realizované **mimo formální vzdělávací systém**. Poskytuje vzdělání pro určité skupiny populace, dospělé i děti ve vybraných typech, formách a obsahových oblastech a je organizováno různými institucemi“ (Průcha, 2003, s. 136).

Další definici nabízí MŠMT (2007, s. 8-9) ve své publikaci Strategie celoživotního vzdělávání a definuje ji jako „vzdělávání, které je zaměřeno na získávání vědomostí, dovedností a kompetencí, které mohou respondentovi zlepšit jeho společenské i pracovní uplatnění. Neformální vzdělávání je poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích nestátních neziskových organizacích, ve školských zařízeních a dalších organizacích. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího. Nevede k získání stupně vzdělání“.

Pávková (in Hájek, 2008, s. 68) definuje pojem **neformální výchova** jako „výchova, která zahrnuje cílené a strukturované aktivity člověka, které **probíhají mimo vyučování**, ve **volném čase**. Mohou, ale nemusí být zakončeny udělením dokladu. Zahrnuje celoživotní výchovu a vzdělávání, respektuje požadavek dobrovolnosti, demokraticismu, participace“.

Zde můžeme jasně vidět, že aktivity neformální výchovy a vzdělávání mohou zahrnovat i celoživotní učení, které se nezaměřuje pouze na děti a mládež, a i proto budeme dále využívat především pojmu výchova mimo vyučování.

2.2 Výchova mimo vyučování

Výchova mimo vyučování je naopak specifická pro děti a mládež, která stále dochází do školy, a proto se musí ve volném čase věnovat i svým školním povinnostem. Tato výchova má svá specifika, která jsou pro nás důležitá právě proto, že organizace, kterými se zabýváme v praktické části, se zaměřují na práci s dětmi a mládeží.

Pro nás stěžejní výchovu mimo vyučování můžeme definovat dle Pávkové (in Hájek, 2008) takto:

- probíhá mimo povinné vyučování,
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
- je institucionálně zajištěná,
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Důležité je však zmínit, že kromě ovlivňování volného času však výchova mimo vyučování zahrnuje i jiné oblasti, např. přípravu na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků. K termínu výchova mimo vyučování se v současnosti používá i pojem **výchova ve volném čase**. Tyto dva pojmy jsou si blízké, v literatuře bývají používány jako synonyma, nejsou však zcela totožné. Výchova ve volném čase je vzhledem k věku vychovávaných širší, protože zahrnuje nejen děti a mládež, ale i dospělé či seniory. Naopak výchova **mimo vyučování** je širší v rozsahu aktivit, které musí zahrnovat i dětské povinnosti jako přípravu na vyučování či sebeobsluhu (Pávková in Hájek, 2008).

Funkce výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování má své specifické funkce, které by měla vzhledem k potřebám dětí a mládeže naplňovat. Tyto funkce pro nás výborně definuje Pávková (2002) a dělí je na:

Výchovně vzdělávací funkce – na plnění této funkce je kladen zvlášť velký důraz. Organizace se dle svého zaměření orientují na rozvoj různých schopností dětí a mládeže a také na jejich usměrňování, kultivaci, uspokojování jejich zájmů a potřeb a v neposlední řadě na formování žádoucích postojů a morálních vlastností. Díky praktickým činnostem děti a mládež rozvíjí své vlastní názory na život a na svět.

Zdravotní funkce – tuto funkci naplňují organizace především vytvářením režimu dne, který vede ke zdravějšímu životnímu stylu. Zvlášť velký vliv má podněcování k pohybu na čerstvém vzduchu, zároveň pohybové, tělovýchovné a sportovní činnosti kompenzují dlouhé sezení při vyučování a pro zdravý vývoj dětí jsou nezbytné.

Sociální funkce – jednotlivá zařízení plní sociální funkci jiným způsobem a v jiném rozsahu. Mohou například vyrovnávat rozdíly materiální i psychologické v rodinách, čímž pomáhají především dětem z méně podnětného nebo konfliktního rodinného prostředí. Součástí této funkce je i nácvik komunikativních dovedností, rozvoj sociálních kompetencí a seznamování s pravidly společenského chování.

Preventivní a rozvojové zaměření výchovy – v různých vývojových programech pro děti a mládež se stále více prosazuje důraz na prevenci negativních jevů. (Pittmanová a Irbyová in Pávková, 2002). V zásadě lze prevenci chápat ve třech rovinách. Nejširší je prevence **primární**, která je určena celé populaci, především té, která není kriminálně riziková ani narušená. **Sekundární** prevence se již zaměřuje především na rizikové jedince a skupiny, u kterých je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadové činnosti, i na ty, u nichž je větší pravděpodobnost, že se stanou jejichmi oběťmi. Poslední rovinou je **terciární** prevence, která usiluje o léčení těch, kteří jsou již negativními jevy zastiženi. Tato prevence se zaměřuje na sociální prostředí, příčiny a podmínky vzniku závadového jednání a jeho recidivy.

Můžeme tedy říct, že každé působení na mladého člověka musí být multidimenzionální (Ianni in Pávková, 2002). Důležité je poskytnout člověku bezpečné místo a pomoci mu s budováním své identity a osvojování různých sociálních rolí.

Tyto funkce by tedy měly naplňovat zařízení pro děti a mládež, které působí v jejich volném čase.

Dimenze výchovy mimo vyučování

Důležité je zmínit, že každé organizované trávení volného času dětí a mládeže by mělo mít své dimenze. Ve výchovném působení můžeme najít tři rozměry a to:

- vždy dělám něco – program, obsah,
- vždy to dělám s někým – osoby, mezi nimiž existují vztahy,
- vždy to dělám někde – prostředí fyzické, psychosociální, institucionální.

Velký důraz je kladen na vztah mezi vychovatelem a dítětem. Obzvláště velký význam mají tyto vztahy v práci s ohroženou a rizikovou mládeží, pro které může být tento vztah jediným hodnotným vztahem k dospělému člověku (Pávková, 2002). V ideálním případě tedy všechna zařízení naplňují nejen funkce, ale také dimenze.

Obsah výchovy mimo vyučování

Následujícím velmi důležitým výčtem je právě samotný obsah. Mnohdy nejde jen o to, nabídnout smysluplnou volnočasovou činnost, ale také to, aby byly jednotlivé činnosti dobře zařazené a vhodné odpovídající situaci. Mezi základní činnosti můžeme dle Pávkové (2002) zařadit především:

Odpočinkové činnosti jsou takové, které jsou psychicky i fyzicky nenáročné a slouží k odstranění únavy.

Rekreační činnosti slouží také k odreagování a odstranění únavy z vyučování, obsahují vak pohybově náročnější aktivity tělovýchovného, sportovního, turistického zaměření nebo i manuální práce. Pravidelné provádění rekreačních činností je jedním z požadavků pro zdravý duševní i tělesný vývoj dítěte.

Zájmové činnosti považujeme za nejdůležitější, můžou zahrnovat uspokojování, rozvíjení a kultivaci zájmů, uspokojování potřeb a rozvoj specifických schopností. Všechny tyto faktory se podílejí na utváření životního stylu a hodnotové orientace jedince. Mezi základní oblasti lze zahrnout zájmové činnosti společenskovední, přírodovědné, pracovní-technické, tělovýchovné, sportovní, estetickovýchovné.

Sebeobslužné činnosti se zaměřují na vedení dětí k samostatné péči o vlastní osobu i majetek. Podstatou je pěstování hygienických návyků, účelné a vkusné oblékání, návyků péče o pořádek a čistotu prostředí a návyků při jednání s lidmi.

Veřejně prospěšné činnosti vedou děti k práci, která je ku prospěchu druhých lidí, jednotlivců či skupin. Může se jednat např. i o ochranu životního prostředí nebo pomoc slabším. Takové aktivity formují kladné charakterové vlastnosti.

Příprava na vyučování je okruh činností, která souvisí s plněním školních povinností. Způsoby přípravy na výuku by měly být pokud možno rozdílné s metodami používanými přímo ve škole. Právě vychovatelé ovlivňují přípravu na vyučování jejím vhodným zařazením do režimu dne, ale i vytvořením vhodných podmínek nebo individuálním přístupem k dítěti.

Můžeme si povšimnout, že obsah volnočasových činností se od obsahu volného času dospělého člověka liší především v přípravě na vyučování. Vychovatelé nebo pedagogové volného času by měli být zbláhli v zařazení těchto činností v průběhu dne a zároveň případnými pomocníky dětí a mládeže.

Specifické požadavky na výchovu ve volném čase

Tyto uvedené požadavky platí pro všechny oblasti výchovy, pro rodinnou, předškolní i školní výchovu i pro výchovu ve volném čase. Jako ostatní oblasti má i výchova ve volném čase své specifické požadavky. Mezi základní dva **požadavky** patří **pedagogické ovlivňování volného času**, to znamená citlivé, nenásilné, ale cílevědomé vedení k racionálnímu využívání volného času. **Požadavek dobrovolnosti** vychází ze samotné podstaty volného času, znamená zcela dobrovolnou účast na volnočasových aktivitách. Může to vypadat, že oba uvedené požadavky jsou v rozporu, ale opak je pravdou. Správným přístupem lze docílit toho, že nikdo účastníky do volnočasových aktivit nenutí, ale zdravě je motivuje k jejich zapojení. Motivace může probíhat například vhodnou úpravou prostředí, volbou činností, pomůcek, vlastními zkušenostmi a aktivitou, ukázkami výsledků činností a tak dále. Další požadavky již vychází ze základních dvou a patří zde **požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a doby mimo vyučování** a znamená, že obě oblasti mají společný cíl a to rozvoj osobnosti dítěte. Obě tyto oblasti se zároveň doplňují a je nezbytné, aby spolu spolupracovaly. **Požadavek aktivity** vychází z toho, že účastníci se musí podílet na plánování, realizaci i hodnocení volnočasových aktivit. **Požadavek seberealizace** poukazuje na to, že činnosti ve volném čase mají být takové, aby každý člověk našel možnost rozvíjet své schopnosti a vlohy a mohl být v některé oblasti úspěšný. **Požadavek pestrosti a přitažlivosti** se týká obsahu, metod a forem práce. Klade důraz na respektování přání účastníků a rovnoprávnost mezi spontánními a plánovanými aktivitami. **Požadavek odpočinkového a rekreačního zaměření** vychází z toho, že jednou z funkcí volného času je regenerace a odstranění únavy. Měly by se tedy zařazovat takové aktivity, které umožňují kompenzaci činností v zaměstnání nebo vyučování. **Požadavek citlivosti a citovosti** znamená pro pedagoga citlivost při práci s jednotlivci i skupinami především v oblasti jejich motivace. Je důležitá také citlivost při volbě výchovných metod, dále by se mělo stejně působit na rozumovou i citovou složku psychiky a dávat prostor pro kladné emocionální zážitky. A posledním je **požadavek sociálního kontaktu**, který upozorňuje na význam osobních vztahů, jako je přátelství, kamarádství i na vliv sociální skupiny na vývoj jedince. Volnočasové skupiny mají totiž zvláštní charakter, který je daný dobrovolnou účastí (Bendl a kol., 2015).

2.3 Organizace zajišťující volnočasové aktivity

Kromě rodiny, školy a školských zařízení se na výchově ve volném čase podílejí i jiné subjekty. Důležitou roli zde hrají **obce a nestátní neziskové organizace**. Některé mají pouze

místní působnost, jiné jsou aktivní na celém území České republiky. Mezi sdružení s všestranným zaměřením můžeme zařadit organizaci **Junák** nebo **Pionýr**. Dále spolky, které se zaměřují na uspokojování zájmů svých členů, a to především aktivity tělovýchovné a sportovní. Nejdelší tradici má v České republice **Sokol**. Česká tábornická unie a Zálesák se zaměřují na pobyt v přírodě se zálesáckou činností (Bendl a kol., 2015).

Pro naši práci jsou obzvlášť významná nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, která se dle Bedla (2015) zaměřují především na děti a mládež, které se nechtějí účastnit volnočasových aktivit pravidelně. Mnohdy se mezi dětmi a mládeží, která navštěvuje nízkoprahová zařízení, vyskytují tací, co mají osobní problémy v souvislosti s rodinou, partnerskými vztahy, školním vzděláváním či pracovním uplatněním. Někteří z nich se pohybují na hraně zákona a přišli s ním nějakým způsobem do konfliktu. Proto bývají často ohroženi sociálně patologickými jevy. Nízkoprahové se kluby nazývají pro svou snadnou přístupnost, tím se rozumí, že zájemce se nemusí nijak složitě přihlašovat, platit poplatky ani sdělovat své osobní údaje. Tyto zařízení mají stručně a jasně daná pravidla, která musí jejich klienti dodržovat. Nejčastěji se jedná o zákaz agresivního vystupování, alkoholu, drog apod. Zařízení nabízejí několik druhů služeb a to:

- Volný bezplatný přístup spolu s možností využívat vybavení zařízení.
- Účast na volnočasových aktivitách, které mohou mít různé formy i rozsah. Důležité je podotknout, že se vždy dodržuje zásada dobrovolnosti.
- Sociální služby, o které klient zažádá. Zde je velmi důležitá důvěra mezi sociálním pracovníkem a klientem, který pomáhá s řešením osobních problémů a může se účastnit i při jednání s rodiči nebo školou.
- Prevenci sociálně patologických jevů jako je agresivita, šikana, nesnášenlivost, zneužívání návykových látek apod. Prevence spočívá ve vytváření takového prostředí, které omezuje možnost výskytu těchto jevů (Bendl a kol., 2015).

Pracovníci

Pracovníky nízkoprahových zařízení mohou **být pedagogové volného času a sociální pracovníci společně s terénními pracovníky**. Tato práce může být psychicky náročná a předpokládá dostatečnou míru empatie, tolerance a osobní zralost ve věku, který je blízký věku klientů. Zákon stanovuje několik kategorií pedagogických pracovníků, pro které podrobně stanovuje kvalifikační požadavky. V naší práci postačí definice těchto požadavků **pedagogů volného času**, kteří působí především na základních a středních školách nebo ve školských zařízeních pro volný čas. Zákon u nich požaduje odborné středoškolské, vyšší odborné nebo

vysokoškolské vzdělání (Bendl a kol., 2015). **Sociální pracovníci** se uplatňují v sociálních službách, v našem případě v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Součástí je kvalifikovaná i nekvalifikovaná práce, která se odehrává na různých úrovních. V nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež hovoříme o první úrovně práce s **jedním klientem** a střední úroveň práce s **rodinou nebo skupinou** (Gulová, 2011). U sociálního pracovníka se navíc očekávají **znalosti z různých oborů**. Zákon rovněž vymezuje požadavky na kvalifikaci sociálního pracovníka, a to vyšší odborné vzdělání, vysokoškolské vzdělání, anebo absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů (Gulová, 2011).

Osobností charakteristiky pedagogů volného času

Všechny pedagogické profese kladou velkou důležitost na osobnosti pracovníků. Lze to obsahovat obtížností práce, požadavky na vzdělání, schopností jednat s lidmi, udržet autoritu, vést jiné lidi, působit jako pozitivní vzor apod. Je důležité poukázat především na znaky, které se vytvářejí dlouhodobě, mají vrozený základ a mohou být formovány i vlivem prostředí či výchovou a sebevýchovou. Zároveň se dá říct, že se jedná o ty znaky, které podmiňují úspěšný výkon pedagogické profese. Můžeme mezi ně zařadit vlastnosti jako:

- Schopnost empatie, vcítění se do prožívání druhých.
- Komunikativnost, dovednosti verbálního i neverbálního sdělování a umění naslouchat, potěšení z komunikace s lidmi.
- Přiměřená míra dominantnosti, která umožňuje vedení jiných lidí.
- Odolnost, zvládání náročných životních situací, stabilita, nekonfliktnost.
- Pozitivní ladění, optimismus i zdravý skepticismus, převaha kladných emocí.
- Pozitivní vztah k lidem, k dětem, dospívajícím, dospělým, seniorům, opravdový zájem o jejich osudy, radost ze vzájemného kontaktu.

Kromě těchto požadavků na pedagogy obecně lze vymezit nároky, které se vyskytují ve zvýšené míře u pedagogů volného času. Musíme zdůraznit skutečnost, že tyto pedagogové často pracují s jedinci různého věku, často ve skupinách, které nejsou homogenní, v různých zařízeních a mohou se setkat i s jedinci s postižením. Lze uvést vlastnosti, které jsou zvláště žádoucí, a to schopnost přizpůsobovat se proměnlivým podmínkám, řešit nečekané situace, aktivita, iniciativa, průbojnost, schopnost prosazovat své názory, fantazie, nápaditost, hravost, smysl pro humor, dobrý zdravotní stav, přiměřená úprava zevnějšku nebo pochopení věkových zvláštností dětí (Pávková, 2008).

Osobní charakteristiky sociálního pracovníka

Počátkem i koncem sociální práce je empatie. Sociální pracovník vystupuje jako prostředník mezi klientem a společností. Měl by stát především na straně společnosti, protože je svazován povinnostmi dodržovat normy a zákonná ustanovení. Dá se říci, že toto pojetí zatěžuje jeho vztah ke klientům, protože některé případy se mohou pohybovat na hranici práva. Je tedy zcela zřejmé, že etika sociálního pracovníka je velmi významná. Je důležité, aby neutrpěl vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, proto je připisován velký význam jeho osobnostním rysům (Matoušek in Gulová, 2011). Sociální pracovníci se tedy musí řídit etickým kodexem, který jim zabraňuje ubližovat klientovi například přebytkem péče nebo naopak radikálním zásahem do klientovy situace. Etický kodex pracovníků v České republice předkládá etické zásady, etické chování ke klientovi, k zaměstnavateli, ke kolegům, k povolání, k odbornosti, ke společnosti. Etika sociální práce bezpochyby zahrnuje všechny kladné, humanistické hodnoty, které se vyvíjely během staletí lidského soužití (Gulová, 2011).

V této kapitole jsme si vysvětlili základní pojmy, které souvisí s pedagogickým ovlivňováním volného času mládeže. Vyjasnili jsme si pojmy, které jsme se rozhodli pro naši práci využít. Zároveň jsme se zaměřili na nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, která jsou pro naši práci stěžejními organizacemi. Důležitá nejsou jen samotná zařízení, ale také zaměstnanci těchto zařízení, kteří musí naplňovat výše uvedené kompetence.

3 SPORT

V poslední kapitole se budeme věnovat sportu jako celku, který považujeme za smysluplnou formu trávení volného času. Na konci této kapitoly nalezneme konkrétní definice fotbalu a speciální metodiky fotbalu³ ve, které popíšeme důležitou roli mediátorů i trenérů.

Sekot (2003) hodnotí sport jako jeden z nejvíce diskutovaných jevů ve společnosti nového tisíciletí. Jeho významný dopad nalezneme v rovině sociální, ekonomické i kulturní. Je ukazatelem obdivovaných hodnot, radosti z pohybu, zdraví, krásy i výkonu. Můžeme říct, že je sport provázán s kulturní ideologií každé společnosti a tudíž nepřehlédnutelným kulturním jevem. Sport se stává obrazem obecných představ, hodnot, idejí i perspektiv pomocí, kterých lidé chtějí zaujímat své postavení ve světě, hledají své místo v něm, jeho fungování, hodnotí míru význam věcí okolo a zvažují, co je správné, nesprávné, přirozené a nepřirozené.

Osobnost ve sportu

Sekot (2015) uvádí, že se odborná veřejnost shoduje na faktu, že fyzická aktivita a sport je primárním faktorem proti stresu a deprivaci. Navíc je smysluplnou formou trávení volného času, může působit i jako prevence kriminality, užívání drog anebo jiných společensky nežádoucích způsobů chování.

Dalším významným faktorem je, že vztah mezi sportem a společenskými hodnotami je nesporný a významný. Právě společenské hodnoty ovlivňují výběr provozovaných sportů, jejich organizaci i motivaci k účasti. To ukazuje na skutečnost, že ve sportu můžeme některé společenské jevy sledovat jasněji než v jiných oblastech společenského dění. Sport je jasným odrazem celé společnosti, protože má možnost pronikat do většiny jejich struktur. Třebaže je účast na sportovních aktivitách záležitostí individua, zapojení do sportovní aktivity má nesporně společenský kontext. Není tedy možno sport hodnotit pouze z hlediska jeho dopadu na fyzickou stránku, protože jakákoliv fyzická aktivita se týká celé osobnosti, zejména sociální dimenze (Slepička, 2006).

3.1 Socializace sportem

V této kapitole vycházíme z toho, že sport může být spolučinitelem na socializaci dětí a mládeže. Obecně sociologie označuje pojem socializace jako přechod od biologického tvora ke společenskému jedinci (Jedlička, 2015).

Za činitele socializace považujeme jednotlivce, skupiny anebo organizace. Nejdůležitější etapy socializace však probíhají v malých skupinách, kde se mohou jedinci setkat “tváří v tvář”, protože právě tyto skupiny zprostředkovávají univerzální pravidla a zvyky. Člověk se v nich vyvíjí pomocí odměn a trestů a při osvojování sociálních rolí, které mohou sloužit i jako modely lidského jednání (Jedlička, 2015).

Jako významného činitele socializace můžeme dle Jedličky (2015) označit referenční skupiny, které slouží jako průvodce vývojem vlastních hodnot, postojů, chování a při utváření sebeobrazu. Tyto skupiny zahrnují nejen členské skupiny, ale i skupiny, ke kterým by jedinec patřit chtěl. Pozitivní referenční skupiny jsou ty, do kterých by chtěl patřit, často se proto snaží porozumět požadavkům, hodnotám, postojům a chování jejich členů.

Při pohledu na problematiku socializace a sportu je nutné odlišit, zda jde o socializaci do běžného života realizovaného skrze prováděnou sportovní činnost či o socializaci uvnitř sportu, na sociální prostředí sportu, plynoucí z jeho specifického sociálního prostředí. Rozdíl lze spatřovat v tom, že pokud jde o socializaci sportem, tak jsou v popředí pozornosti efekty účasti ve sportu ve vztahu k jiným oblastem života, to znamená, že se sleduje, nakolik je sport užitečný pro získávání dovedností, vlastností použitelných i v jiných oblastech života anebo nikoli. Socializace sportem zahrnuje množství efektů aktivního sportování, kdy jde jak o získávání motorických dovedností, tak utváření hodnotového systému, formování a akceptace sociálních norem a zvyšování sociální kompetence. Vychází se přitom z toho, že aktivní sportování navozuje sociální prostředí, které má v sobě potenciál umožňující jak urychlit, tak i zpomalit rozvoj osobnosti. Z hlediska jeho vlivu na jiné oblasti společenského dění má pouze potenciál vytvářet jak pozitivní, tak negativní efekty, jak v oblasti osobnostního rozvoje, tak v oblasti širšího společenského kontextu. Sportovní hry a soutěžení jsou důležitou součástí socializačního procesu. Se svými nároky na fyzickou a psychickou odolnost umožňují zejména dětem a mládeži si vyzkoušet například různé sociální role, respektovat daná pravidla specifická pro jednotlivé sporty, navazovat sociální vztahy, učit se sociálním dovednostem v širším sociálním kontextu (Slepička, 2006).

„Sport ve svých rozmanitých podobách vytváří řadu příležitostí pro sociální kontakty. Mnoho sportovní odvětví vyžaduje úzký kontakt mezi lidmi a vytváří potřebu sdružovat se do celků nazývaných obecně sociální skupiny a majících ve sportu podobu sportovních jednot, sportovních oddílů, sportovních týmů či sportovních družstev. Vzájemné interakce sportovců uvnitř skupiny a střetávání s druhými skupinami je podstatnou složkou těchto sportovních odvětví, bez níž by v podstatě ztratily svůj smysl“ (Slepička, 2006, s. 155).

3.2 Fotbal

Naše práce se zabývá využitím především fotbalu jako sportovní aktivity, a proto je důležité blíže definovat právě tento sport.

Fotbal se začal hrát už na počátcích 19. století a v organizované podobě ho můžeme zaznamenat od 80. let 19. století ve Velké Británii. Ve skutečnosti je však mnohem starší a jeho vývoj, do podoby, kterou známe dnes, trval několik staletí (Sommer, 2003).

Pro upřesnění jsme se rozhodli vymezit základní pravidla současného fotbalu. Hrací plocha musí být obdélníková, vyznačena nepřerušovanými čarami. Hraje se s kulatými míči, které jsou z vhodného materiálu. V každém utkání proti sobě nastupují dvě družstva s jedenácti hráči, z nichž jeden musí být brankář. Družstva musí nastoupit v barevně odlišných dresech, zároveň se barvy dresů musí lišit i od oblečení rozhodčího. Každý hráč je povinen hrát s hollenními chrániči a ve sportovní obuvi – dle povrchu hrací plochy. Utkání se hraje na dva poločasy po 45 minutách, které jsou odděleny 15 minutovou pauzou. Oba poločasy se zahajují výkopem ze středové značky po udělení signálu rozhodčím. O výsledku utkání rozhoduje počet vstřelených branek. Branky je dosaženo v případě, že míč celým objemem přejede brankovou čáru mezi brankovými tyčemi. Vítězným týmem je družstvo, které dosáhlo více branek (Kureš, 2015).

3.2.1 Fotbal3

Zde se zaměříme na popis metody Fotbal3, kterou vyvinula organizace Streetfootballworld. Fotbal3 je jedinečný způsob, jak využít fotbal a ukázat, že fotbalové dovednosti jsou stejně důležité jako fair-play, rovnost pohlaví, týmová práce a respekt. Fotbal3 je pojmenován po „třech poločasech“. Prvním z nich je předzápasová diskuze, druhým fotbalové utkání a posledním pozápasová diskuze. Hráči nejprve rozhodují o vlastních pravidlech před každým zápasem, následně reflektují vlastní chování i chování svých protihráčů v průběhu zápasu a v závěru získávají body nejen za své fotbalové dovednosti a vstřelené góly, ale i za fair play. Fotbal3 se hraje vždy bez rozhodčích, hráči se snaží veškeré konflikty mezi sebou řešit sami, prostřednictvím dialogu či kompromisu (Fox, 2014).

Tři poločasy

1. poločas: předzápasová diskuze

Před každým zápasem se sejdou všichni členové obou týmů a společně se dohodnou na pravidlech, která budou v průběhu zápasu dodržovat. Pravidla mohou být vybrána tak,

aby poukazovala na příslušné sociální otázky, jako například zvýšené zapojení žen do sportu. Diskuze o pravidlech je vždy vedena vyškolených mediátorem.

2. poločas: fotbalové utkání

V zápasech fotbalu³ jsou obvykle menší týmy i kratší hrací doba. Může se hrát na malých provizorních hřištích, na ulici, v parku případně na fotbalovém hřišti. Týmy by měly být smíšené, zápasy jsou hrány bez rozhodčího. Během zápasu se musí hráči mezi sebou dohodnout na gólech, faulech nebo i volných kopech. Mediátor hru sleduje, ale do zápasu vstupuje pouze, pokud se týmy nejsou schopny domluvit samy.

3. poločas: pozápasová diskuze

Po „druhém poločase“ se týmy sejdou společně s mediátorem, aby se zamyslely nad dodržováním pravidel v zápase. Navzájem si udělují body za fair play, k určení konečného výsledku mediátor přičte body za počet vstřelených gólů. Konečný výsledek je tedy kombinace úrovně fair play a počtu vstřelených gólů (Ambrozy, 2016).

Role mediátorů

Mediátoři mají dle Ambrozy (2016) stěžejní roli pro úspěšně fungování fotbalu³. Mezi jejich kompetence patří příprava a facilitace fotbalového programu, vedení před a pozápasové diskuze, monitorování zápasu a mediace mezi týmy, být pozitivním příkladem pro hráče i komunitu. Mediátorem se mohou stát vedoucí, trenéři nebo učitelé. V ideálním případě v nich budou zastoupena obě pohlaví. Trénink mediátorů fotbalu³ by měl být dlouhodobější a je důležitý především proto, aby byli schopni celý koncept úspěšně předat i hráčům.

Cíle

Hlavním cílem fotbalu³ je rozvíjet klíčové životní dovednosti a podporovat mladé lidi k tomu, stát se lídrem v jejich komunitě. Důraz je kladen především na dialog a řešení konfliktů. Rozvíjí vědomosti a životní dovednosti, jako např. komunikaci, rozhodování a řešení konfliktů, respekt k ženám a uznání rovnosti pohlaví, smysl pro fair play a zodpovědnost, touhu stát se vzorem pro ostatní, aktivní účast v komunitě (Ambrozy, 2016).

Trenéři fotbalu³

Ke sportovním aktivitám neodmyslitelně patří nácvik těchto činností. Koncept fotbalu³ pracuje také se speciálními tréninkovými metodami, které učí jejich účastníky nejen fotbalovým dovednostem, ale mohou také otevírat různá společenská témata.

Jak uvádí Ambrozy (2016), jsou to cvičení založena na principu obecných fotbalových dovedností, které mohou rozvíjet jakoukoli sociální dovednost. Praxe dokázala, že vhodně zvolené fotbalové aktivity mohou pomáhat mladým lidem s překonáváním problémů, které mají a zároveň pomáhat minimalizovat jejich rizikové chování.

Než samotná fotbalová cvičení, je důležitější role trenéra, který tyto cvičení vede. Trenérem v této oblasti se může stát sociální pracovník nebo pedagog volného času, který bude mít přípravu těchto cvičení za úkol.

Trenér by dle YDF Manual for coaches (2006) měl dávat stěžejní roli tomu, aby se děti a mládež při fotbale bavily. Hlavním cílem je rozvoj hráčů individuálně. Proto by měly být výsledky zápasů, taktika a fotbalové dovednosti až na samém konci žebříčku důležitosti.. V neposlední řadě se zde věnují také otázce dlouhodobosti působení, u které zdůrazňují, že vyžaduje velkou trpělivost. Arnemann (2014) navíc doplňuje, že trenéři si musí uvědomit, že by pro své svěřence měli být pozitivními příklady.

Ambrozy (2016) roli trenéra ještě rozšiřuje. V ideálním případě by se měli účastnit i školení mediátorů a sami jím projít. To přispěje k ještě lepšímu pochopení konceptu fotbalu³. Role těchto trenérů je značně odlišná od role trenérů v tradičním fotbale a například jejich přílišná soutěživost může být velkou překážkou.

Samotná fotbalová cvičení mohou mít mnoho podob a nedá se říct, jestli jsou některá z nich špatná, nebo naopak dobrá. Proto jsme se rozhodli jejich příklady uvést pouze do příloh.

V poslední kapitole jsme vysvětlili význam sportu a jeho dopad na socializaci. Podrobněji jsme se zabývali především metodologií fotbalu³, která má svá specifická pravidla.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Po zjištění skutečnosti, že dosavadní výzkumná šetření se věnovala pouze sportu jako takovému, jsme se rozhodli stanovit výzkumný problém, který se zaměřuje přímo na využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání.

Záměrem a cílem výzkumu je zjistit možnost využít fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže. Abychom do této problematiky mohli vstoupit hlouběji, rozhodli jsme se jako výzkumný soubor zvolit zaměstnance organizací, které využívají fotbalu jako nástroje pro práci s mládeží. Za předpokladu, že budou mít největší přehled o tom, jak lze fotbal při práci s mládeží využít. Problém nastal, když jsme zjistili, že v České republice existuje pouze jedna organizace, která pracuje s tímto konceptem. Na základě toho jsme se rozhodli naši práci doplnit ještě jednou organizací, která však působí v Kambodžském království. Díky tomu máme možnost vhledu do problematiky nejen z evropského úhlu, ale také z kontextu země třetího světa.

Vzhledem k tomu, že organizací není příliš mnoho a nejsou ani dostatečně velké, rozhodli jsme se zkoumat subjektivní pohledy zaměstnanců kvalitativním pojetím výzkumného šetření. Právě tímto pojetím výzkumu chceme dosáhnout podrobného popisu problematiky.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavní výzkumný cíl:

Zjistit, jak lze fotbal využít jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže. Ve vztahu k hlavnímu cíli jsme stanovili **dílčí výzkumné cíle:**

- Analyzovat cíle využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže.
- Zjistit a popsat výhody a nevýhody využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží.
- Zhodnotit výsledky využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže.
- Porovnat využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě výzkumných cílů jsme formulovali výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak lze využít fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání při práci s ohroženou mládeží?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jaké jsou cíle využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže?
- Jaké jsou výhody a nevýhody využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží?
- Jaké jsou výsledky využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží?
- Jaké jsou rozdíly ve využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království?

4.3 Strategie výzkumu

Vzhledem k tématu bakalářské práce zjistit, jak lze využít fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání, byl zvolen kvalitativní výzkum. Kvalitativní pojetí nám umožnilo podrobné rozebrání problematiky neformálního vzdělávání z pohledu zaměstnanců organizací, které využívají fotbal jako nástroj. Toto pojetí nám navíc umožnilo přímý kontakt s respondenty, který ve všech případech probíhal v jejich přirozeném pracovním prostředí. Díky tomu jsme měli velmi dobrý vhled do celé problematiky, což nám umožnilo její hlubší pochopení i popis. Nicméně je nutné uvést i negativa kvalitativního pojetí, a to v našem případě především časovou náročnost přípravy rozhovorů, následnou realizaci i transkripci. Musíme také vzít v potaz, že tři ze čtyř rozhovorů probíhaly v anglickém jazyce, což jejich následnou transkripci a analýzu také znesnadňovalo. Navíc je v této formě výzkumu riziko ovlivnění dat výzkumníkem, tomu jsme se snažili předejít tím, že jsme všechny rozhovory nahrávali a poté je doslovně přepisovali, abychom předešli jakémukoli zkreslení.

4.4 Metoda sběru dat

Jako metodu sběru dat jsme v našem výzkumu zvolili formu polostrukturovaných rozhovorů. Otázky jsme dopředu připravili tak, aby odpovídaly zkoumanému problému. Každý rozhovor neprobíhal stejně, a proto se mnohdy pořadí otázek lišilo, rozdíly byly také v množství podotázek, které se měnilo v závislosti na vývoji jednotlivých odpovědí respondentů. Sady otázek jsme předem připravili v českém i anglickém jazyce. Je nutné zmínit, že anglicky

mluvící respondenti nebyli rodilými mluvčími, proto se mnohdy stávalo, že otázka nebyla pochopena na první pokus. Proto jsme museli otázky několikrát přeformulovat nebo dovyvětlit. Zároveň se v otázkách i odpovědích můžou vyskytovat gramatické chyby, které jsme pro zachování autentičnosti v rozhovorech ponechali.

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří zaměstnanci organizací, které využívají fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání. Výběr těchto respondentů byl záměrný. Respondenti jsou zaměstnanci dvou organizací. Jedna z organizací působí v České republice, druhá v Kambodžském království, vzájemně spolupracují. Tři ze čtyř respondentů jsou muži, protože jich je v těchto organizacích převaha, průměrný věk respondentů je 29 let. Dále je nutné uvést, že se třemi ze čtyř respondentů byly rozhovory vedeny v anglickém jazyce, i přesto, že nikdo z nich není rodilým mluvčím.

RESPONDENT	POHLAVÍ	VĚK	POZICE	NÁRODNOST	DÉLKA PRAXE
Š	MUŽ	29	Koordinátor	Česká	4 roky
A	MUŽ	30	Koordinátor	Německá	7 let
H	MUŽ	34	Ředitel	Khmerská	6 let
L	ŽENA	23	Manažerka	Khmerská	3 roky

Tabulka 1: Tabulka respondentů

4.6 Realizace výzkumu

Výzkum byl realizován se dvěma organizacemi – jedna organizace působí v České republice, druhá v Kambodžském království, obě organizace spolu spolupracují. Samotným rozhovorem předcházela elektronická korespondence, která měla respondenty seznámit s cíli naší práce.

Pro zachování autenticity byly rozhovory uskutečňovány v přirozeném prostředí respondentů. Konkrétně v kancelářích jejich organizací. Každý rozhovor byl realizován zvlášť, aby

se předešlo vzájemnému ovlivňování respondentů. Tři ze čtyř rozhovorů probíhaly v anglickém jazyce.

Na začátku rozhovorů byli respondenti znovu obeznámeni s cíli bakalářské práce a s následujícím průběhem rozhovoru. Otázky jsme připravili tak, aby na sebe logicky navazovaly a jejich složitost se postupně navyšovala. V anglických rozhovorech se stávalo, že někdy respondenti neporozuměli otázce napoprvé, a proto jsme se snažili otázku nějak přeformulovat, aby došlo ke správnému pochopení. Jednotlivé rozhovory se pohybovaly v rozmezí od 20 do 40 minut, lišily se především v otevřenosti odpovědí. Někteří respondenti uváděli mnoho příkladů z praxe, se kterými se sami setkali.

Všichni respondenti souhlasili s pořizováním zvukového záznamu rozhovoru, který byl následně použit k doslovnému přepisu. Přepisování rozhovorů bylo pravděpodobně časově nejnáročnějším úsekem.

5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ

V této kapitole se budeme věnovat analýze dat, která jsme získali polostrukturovanými rozhovory se zaměstnanci organizací. Jako metodu jsme zvolili otevřené kódování. Podle Straussa a Corbinové (1999) je to proces, kdy jsou údaje rozebrány na jednotlivé části a pečlivě prostudovány, porovnány, nachází se zde podobnosti a odlišnosti a kladou se otázky o vyskytujících se jevech. Po získání kódů ve všech rozhovorech jsme vytvořili kategorie. Pro jejich lepší pochopení jsme vytvořili následující schéma.

Obrázek 1: Schéma kategorií a kódů

Jedním z našich dílčích cílů byl i popis fungování organizace v České republice a v Kambodžském království. Tyto rozdíly se na začátku výzkumu jevily jako nepatrné, ale po podrobné analýze dat jsme zjistili, že se jisté odlišnosti vyskytují téměř ve všech oblastech. Proto jsme se rozhodli vytvořit tabulku, která tyto rozdíly ukazuje již před samotným popisem jednotlivých kategorií, kde se konkrétní protiklady vyskytují v podrobnější podobě.

Důležité je také uvést, že když hovoříme o rozdílech, uvádíme pouze názvy států jako stěžejní informaci. Není to proto, že bychom chtěli data zobecnit, což by odporovalo samotné

podstatě kvalitativního výzkumu, ale především proto, abychom zachovali alespoň částečnou anonymitu organizací ze které naši respondenti pocházejí.

Tabulka 2: Tabulka rozdílů

Česká republika	KATEGORIE	Kambodžské království
F3 fotbálek, fotbalové drily	FORMA FOTBALU	Klasický fotbal, F3 festivaly
Ohrožená mládež, klienti nízkoprahových zařízení	CÍLOVÁ SKUPINA	Především dívky, nedělní liga pro všechny
Skrz nízkoprahová zařízení	ZPŮSOB VYHLEDÁVÁNÍ ÚČASTNÍKŮ	Vlastními silami, tréninky v komunitách
Více účastníků, spíše krátkodobější charakter práce	MNOŽSTVÍ ÚČASTNÍKU A DÉLKA TRVÁNÍ PRÁCE S NIMI	Méně účastníků, spíše dlouhodobější charakter práce
Hrát fairplay i v životě	CÍL PROJEKTU	Umožnit vzdělávání, otevřít nové možnosti pro následující profesní uplatnění
Nepřímá, přes nízkoprahová zařízení	PRÁCE ZAMĚSTNANCŮ	Přímá práce zaměstnanců
Nehmatatelné, sdílené s nízkoprahovými zařízeními	VÝSLEDKY	Nehmatatelné, zařazení účastníků do běžné společnosti, umožnění studia, pracovních příležitostí

5.1 Jak to vlastně děláme?

První kategorie zahrnuje údaje, které se týkají obecných informací. Zaměřujeme se v ní především na to, jak organizace vlastně fungují. Je zde vysvětleno i to, jak hledají své účastníky a následná práce s nimi.

Kategorie obsahuje kódy: ruku v ruce s nízkoprahy, hledáme je sami, hodně a krátce, málo a dlouze.

Ruku v ruce s nízkoprahy

Česká organizace uvedla, že spolupracují především s nízkoprahovými zařízeními, volnočasovými kluby pro děti a mládež nebo jakýmkoli jinými zařízeními, které pracují s dětmi a mládeží po vyučování, na neformální úrovni. Respondent (Š) uvádí: „*My přijedeme a chceme je naučit to, aby ten náš program mohli dělat každý den, protože my nemůžeme jezdit do Ostravy nebo do Plzně každý den a dělat ten program každý den*“. Dalo by se tedy říct, že fungování jejich projektu se zcela odvíjí od organizací, které jsou zapojeny v síti partnerů. Je to především pro počet zaměstnanců, který tato organizace má a sám (Š) říká: „*My prostě nemáme kapacitu na to být s těma děckama na hřišti každý den*“. Zajímavé je, že tento projekt funguje v několika regionech České republiky právě prostřednictvím těchto zařízení pro děti a mládež. Konkrétně respondent (A) vyjmenovává jednotlivé regiony, kde působí, a to: „*Ostrava, Plzeň, Ústí, Praha a region Sokolova a Hartenbergu*“. Jednou ročně také pořádají kampaň, kdy (A): „*Jsmo vlastně měsíc na cestě, kdy cestujeme po celé zemi a navštěvujeme jiné regiony společně se skupinou mezinárodních dobrovolníků, nebo ambasadorů – jak jim říkáme*“. Tato kampaň probíhá jednou ročně a účastní se jí nejen tuzemští dobrovolníci, ale také dobrovolníci z jiných zemí světa – v uplynulých letech především z Keni. Bez spolupráce s různými zařízeními pro děti a mládež by tato kampaň nebyla možná, protože právě ony jsou místem pobytu a působení kampaně.

Hledáme je sami

Tento kód se naopak týká organizace z Kambodži, kde respondenti uvedli, že si hledají své účastníky sami a zároveň, že i práce s nimi přímá. Jak uvádí respondent (L): „*Některé naše mighty girls trénují v komunitách, tak se jich prostě zeptáme, jestli neví o nějakých jiných děvčatech, které nemají dostatečné vzdělání, jsou v ohrožení, bezbranné nebo něco podobného*“. V případě, že takovou dívku objeví, snaží se jednat a ověřit situaci, jak uvádí respondent (H): „*Snažíme se zjistit věci o dívkách jako – je možná docela dobrá ve fotbale, dále se*

snazíme zjistit, jestli opravdu strádá, máme zaměstnance, kteří jdou a zjistí to a v případě, že je v situaci, kdy opravdu potřebuje podporu, kontaktujeme rodiče“. Můžeme tedy říct, že vyhledávání klientů funguje na jakémsi streetwork principu. Zajímavé je, vyzdvihnou to, že i přesto, že stěžejním cílem projektu zajisté nejsou fotbalové dovednosti, sám respondent uvádí, že jednou z primárních informací, kterou zjišťují je, jestli je dívka dostatečně fotbalově zdatná.

Hodně a krátce

Tento kód se zaměřuje především na českou polovinu výzkumu a popisuje množství mládeže, se kterou pracují a zároveň jestli se jedná o dlouhodobou nebo naopak krátkodobou práci. (A): „*Hodně to záleží na regionu, protože teď se snažíme mít dlouhodobější vizi. Přírozeně je náš projekt na takové nahodilostní bázi. Kde vlastně pracujeme v různých regionech jednou ročně, ale v Praze to je zase na dlouhodobější bázi, kde pracujeme vlastně půl roku se stejnou skupinou dětí a už to takhle běží 3 roky.*“ Stejně i (Š) zmiňuje právě Prahu a říká, že: „*Ten koncept spočívá v tom, že ty jednotlivé kluby a organizace, který působí v rámci nějaký pracovní skupiny. Je to skupina, ve který se scházej ty jednotlivý nízkoprahový kluby a sociální služby z Prahy. A vlastně jsme společně vytvořili tuhle ligu, na který se pravidelně scházej družstva, kterou jsou pravidelně formovány v těch organizacích.*“ Ale dle respondentů se tato dlouhodobější práce vyvíjí až postupně společně s projektem, protože (Š): „*Už nejde jen o jednu nějakou měsíční kampaň, ale vlastně o celoroční program*“. Nicméně stále nejsou v pozici, kdy by mohli zaručit dlouhodobou práci se stejnou skupinou dětí mimo Prahu, protože (A): „*Účast v těch centrech je dobrovolná a tak se může stát, že během roku se tam ty děcka vystřídají. Takže bych řekl, že bez toho, abychom zavedli ligu v jiných regionech, nemůžeme garantovat dlouhodobost.*“ Na základě tohoto kódu můžeme tedy konstatovat, že v České republice velmi záleží, jestli hovoříme o průběhu projektu v Praze nebo v jiných regionech.

Málo a dlouze

V Kambodži se snaží fungovat na dlouhodobějším konceptu, (H): „*Pro holky – mighty girls – je to jednoduše na dlouhodobém konceptu. Podporujeme je do dokončení jejich střední školy*“. Tento dlouhodobý koncept navíc doplňují nízkým počtem účastníků, jak uvádí (L): „*Momentálně máme 17 dívek, některé žijí doma s jejich rodinami, ale jen 5 z nich nemá rodiče a my je musíme mít tady, vědět že jsou v bezpečí a šťastné*“. Zde můžeme vidět zcela zásadní a obrovský rozdíl v konceptu projektu. Částí projektu jsou zde Mighty girls, které

jsou plně podporovány až do konce střední školy a po ukončení (L): „*Snažíme se na ně tlačit a zároveň je podporovat v tom, co chtějí studovat a v tom, co chtějí dělat*“. Dokonce je obdivuhodné, že některé dívky se mohou po ukončení účasti v projektu samy stát zaměstnanci. Zároveň mají i programy, které nejsou pouze pro vybrané dívky, ale jsou stále na dlouhodobější bázi. (H): „*Snažíme se o udržitelnost projektu. To znamená, že máme nedělní ligu a komunitní tréninky. Máme děvčata a trenéry, kteří chodí do komunit a snaží se tam s nimi komunikovat. Tyhle děti můžou zároveň na nedělní ligu, která funguje téměř celoročně. To znamená, že dítě může hrát celou dobu, dokud není přestárlé (overage) – kdy dokončí střední školu a tak dále*“. Nedělní liga je tedy zcela přístupná pro každého, kdo je schopen sestavit tým, ale zase je zde kladen důraz na dobrovolnost. I proto by se dalo říct, že dlouhodobost je zaručena pouze u části projektu zaměřeného na dívky.

5.2 Cílovka jsou všichni

Tato kategorie popisuje, kdo je cílovou skupinou těchto projektů a proč se zaměřují právě na tyto skupiny mládeže.

Kategorie obsahuje kódy: (ne)ohrožená mládež, fotbal pro všechny, holky na prvním místě.

(Ne)ohrožená mládež

Tento kód se shodně vyskytuje v obou státech. Zaměříme se zde především na cílovou skupinu, pro kterou jsou fotbalové aktivity organizovány. Respondent (Š) říká: „*Ten koncept jako celosvětově funguje na té bázi, že se zaměřuje převážně na děti a mládež, který jsou, jako já nechci říct jako sociálně vyloučený, protože když řeknu sociálně vyloučený, tak mám pocit, že je sociálně vylučujem. Já proto říkám, že ty které jsou jako ohrožené nějakým tím faktorem sociálního vyloučení*“. Shodně se vyjadřuje i druhý respondent z Česka (A) který uvádí, že se zaměřují především na mládež „*kteřá má špatné sociální pozadí a je trochu znevýhodněná podle těch ostatních*“. Ve velmi podobném rázu hodnotí cílovou skupinu mládeže i respondentka (L): „*Většina z nich má nedostatečné vzdělání, nedostatek příležitostí a jsou v ohrožení hodně faktorů, jako je například domácí násilí, nebo je rodiče nutí pracovat v Thajsku*“. (H): „*Máme hodně děvčat, které jsou – říkáme jim znevýhodněná děvčata – která nemají rodiče, nebo jejich rodiče odjíždějí pracovat do Thajska. Většinou v Kambodži, když rodiče jedou pracovat do Thajska, vezmou s sebou i děti, protože je nemá kdo hlídat, takže přestanou chodit do školy, jedou do Thajska, kde rodiče chodí do práce a děti pro ně vaří*“.

Samozřejmě je velmi těžké srovnávat znevýhodněnou mládež v evropském prostředí a znevýhodněnou mládež v zemi třetího světa. Důležité tedy je si obě tyto cílové skupiny začlenit do kontextu daných zemí. O těchto skupinách mládeže se však jistě dá shodně říct, že je lze označit za skupiny mládeže ohrožené sociálními jevy dané společnosti.

Fotbal pro všechny

Kód vztahující se opět na obě země, který popisuje, že pomocí jejich konceptu se fotbal otevírá všem. (Š): *„Prostě kluci a holky hrajou dohromady, což si myslím, že je takový tabu v České republice, takový to – fotbal je jen pro kluky“*, navíc se vyjadřuje i k problematice sociálních skupin: *„Podle mě by měl být ten základ spočívat v tom, že by se ty různé sociální skupiny měly na tom hřišti potkávat a vlastně propojovat se“*. Tuto výpověď podpořil i respondent (H): *„Na nedělní ligu můžou přijít odkudkoli – z našich partnerských neziskovek, z komunit, z bohatých komunit a všichni se mohou zapojit“*. Je tedy zřejmé, že fotbalové aktivity jsou otevřené nejen klasicky chlapcům, ale právě naopak se jej snaží otevírat pro obě pohlaví a i pro mládež, která nemá velké nebo žádné fotbalové dovednosti. Někdy to není lehké, protože (Š): *„Se děje to, že prostě na ty pražský lize chodí na ty turnaje právě děcka, který vlastně na ty kluby ani tolik nedocházejí, ale jsou na ty turnaje“*. Tento problém není jednoduché řešit, protože docházka je v zařízeních, se kterými spolupracují dobrovolná. A proto (Š) uvádí, že: *„My bysme rádi docela tyhle docela odfiltrovali – jako fotbalisty fotbalisty. A šli spíše jako směrem do těch míň fotbalovechj, ale těch jako kteří navštěvují ten klub pravidelně, protože s těma se bude dát pracovat daleko líp. A zároveň můžeme přeskočit nějaké překážky toho typu, že právě ten fotbal oni jako nejdou hrát, protože oni právě vidí, že tam jsou fotbalisti, který by je rozšvihali právě“*. Tento problém se může jevit jako neřešitelný. V Kambodži mají v jistém duchu tento problém také, protože je velmi těžké zapojovat dívky do fotbalových aktivit především kvůli vysokému tlaku společnosti na to, jak by měla vypadat a co by měla dělat „správná dívka“. Jak uvádí i (L): *„Když moji rodiče zjistili, že hraju fotbal, vykopli mě z domu, bili mě, a chtěli mě donutit k dětské svatbě“*. Na tomto příkladu je zcela jasně vidět, jak těžké je fotbal začlenit mezi vhodné volnočasové aktivity dívek.

Holky na prvním místě

V Kambodži se zaměřují především na práci s dívkami, které jsou hlavně kvůli tlaku společnosti, mnohdy znevýhodňované mnohem víc než chlapci. Proto se snaží dívkám poskytnout dostatečnou podporu a zázemí, aby mohly dokončit střední školu a následně najít dobré

zaměstnání. Jak uvádí (H): „*Je to pro Kambodžskou novou generaci obrovský krok dopředu, vidět ženy vstupovat do naší společnosti*“. Je tedy jasné, že ženy v jejich společnosti mají menší příležitosti a často se jim přisuzuje místo domácnosti, kde se budou starat pouze o jídlo, úklid a výchovu dětí. (L) uvádí že: „*Smyslení staré generace stále nepodporuje dívky v hraní fotbalu*“. S nepochopením se dívky často setkávají i ve škole, kde se musí vyrovnávat s neporozuměním učitelů, (L): „*Jedna dívka mi ráno řekla, že učitel ve škole ji nepodporuje ve fotbale a že všechny, které hrají fotbal, diskriminuje a říká jim, že by neměly hrát fotbal. Když budou hrát, nedá jim žádné body a připiše jim více absence, to je hrozně divné. A hrozně těžké*“. Proto se musí často ujistit, aby byli informováni nejen rodiče dívek, ale především školy a učitelé, kteří dívky vyučují.

5.3 Fotbal jako nástroj

Shrneme si, že když se řekne fotbal, není to vždy to stejné. Zde se jasně projevuje rozdíl mezi klasickým současným fotbalem a fotbalem, který využívají tyto organizace.

Kategorie obsahuje kódy: proč zrovna fotbal?, (ne)výhody, f3 fotbálek.

Proč zrovna fotbal?

Tento kód vystihuje jednu z nejčastějších otázek, kterou zaměstnancům organizací, které využívají fotbal, kladou. Tentokrát jsou výpovědi hodně shodné od všech čtyř respondentů. Nejčastěji se objevuje, že (A): „*Fotbal je jeden z nejpobulárnějších sportů na světě*“. Což bezesporu je, proto není těžké vysvětlit pravidla. Zároveň má i další výhody, jak vysvětluje (Š): „*Fotbal je zdarma. Jako ten důvod, proč je to nejpobulárnější sport na světě je to, že je velice přístupnej jako velice vlastně nízkoprahovej. Nepotřebuješ k němu nic víc než něco kulatýho a pár lidí. A zároveň je vlastně jako dost jednoduchej jako na pravidla a na pochopení i vlastně na skills. V tom smyslu, že jako kopneš a běžíš*“. Velmi podobně se k volbě fotbalu vyjadřuje i (H), který navíc doplňuje, že: „*Můžeš ted' vidět, že všichni v téhle zemi chtějí být Ronaldo nebo Messi*“. Tuto výpověď ještě navíc doplňuje (L): „*Fotbal v Kambodži se ted' hodně rozrůstá a my věříme, že když dívky budou hrát fotbal, můžou mít příležitost stát se trenérkou, rozhodčí nebo profesionální hráčkou*“. Zde je jasně vidět, že fotbal je velmi jednoduchý, nepotřebuje příliš mnoho náčiní, hráčů, dovedností, ani velký prostor pro hru a zároveň může být dveřmi k novým příležitostem.

(Ne)výhody

Fotbal spolu nese mnohé výhody a nevýhody. Mnohé výhody se objevily už v předchozí kategorii, ale jako důležité je zmínit, že nespornou výhodou fotbalu je jeho jednoduchost, jak popisuje i (Š): „*Může si zahrát nejlepší na světě s tím nejhorším na světě a furt jako dojde k nějaký interakci*“. Není proto těžké cílit na obě pohlaví nebo nechávat společně hrát starší s mladšími, dívky a chlapce dohromady – naopak je to přínosem. (A): „*A taky si myslím, že má fotbal kapacitu být flexibilní, protože můžeme hrát fotbal ve spoustě různých forem, v jakékoliv formě. Pamatuju si, že když jsem byl dítě, měli jsme spoustu různých druhů – s jedním gólem, se třemi týmy, s lítajícím gólmánem, všechno co si jen můžeš představit, když jsme byli děti*“. To dokazuje, že není těžké fotbal samotný transformovat a vložit do něj rozličná témata, která jsou v dané společnosti aktuální. Další výhody nalezneme v Kambodži, kde (L) říká: „*Děvčata tady nejsou příliš odvážná, především když mají mluvit na veřejnosti, i když ví, co by chtěla říct, nikdy to neřeknou nahlas. Ale když hrají fotbal, cítí se velmi sebejistě. Takže čím víc hrají, tím více kontaktu s lidmi mají, zároveň se baví a můžou se i něco nového naučit*“. Fotbal tady poskytuje prostor pro seberealizaci a prezentaci svého vlastního postoje nebo názoru. Ale na druhé straně existují i negativní faktory, které na fotbal vrhají špatné světlo. O takových se zmiňuje (Š): „*Za posledních deset, patnáct let se fotbal na tý mediální a profesionální úrovni dostal prostě do takový žumpy. Že vlastně spoustu lidí odrazuje ten fotbal*“. Právě problematika profesionálního fotbalu je aktuální téma v České republice. Profesionální fotbalisté, kteří by měli být pro mládež příklady, se chovají na hranicích zákona a nebojí se takovým chování často pochlubit na sociálních sítích. Zároveň je fotbal jako takový často spojován s negativními faktory, jak uvádí (A): „*Peníze, korupce, agresivní chování, hooligans*“. Všechny tyto faktory mohou mládež od fotbalu, ať už v jakékoliv formě, odrazovat. Zatímco v Kambodži jsou nevýhody fotbalu spojené především se společností. Hlavně starší generace odsuzuje dívky, které se věnují fotbalu, protože je považují za typicky mužský sport. Proto může být někdy velmi těžké přesvědčit rodiče dívek, že právě fotbal pro ně může otevírat mnohé nové příležitosti.

F3 fotbálek

V České republice se využívá především metodologie F3 fotbalu, dokonce zde funguje liga, která se řídí pouze pravidly fotbalu F3. Stručné pravidla této formy fotbalu vysvětluje respondent (A): „*Je to koncept fotbalu, který se hraje na tři poločasy. Proto se jmenuje F3. V prvním poločase se sejdou týmy a diskutují o pravidlech, se kterými chtějí hrát – protože je to koncept, ve kterém se hraje bez rozhodčích, jsou tady pouze mediátoři, kteří vedou*

diskuzi mezi týmy. Takže jednoduše v prvním poločase se týmy dohodnou na pravidlech, potom hrají zápas, který je postavený na pravidlech, která určili – tedy druhý poločas. Třetí poločas je diskuze po zápase, tam mluví o tom, jestli respektovali pravidla“. Respondent (Š) dále doplňuje základní rozdíly mezi F3 a normálním fotbalem: „Ten počet gólů není tak rozhodující jako v tom klasickém fotbale. Vlastně ten faktor fairplay tam hraje minimálně stejně důležitou roli jako počet nastřelenejch gólů“. Na bázi toho konceptu pracuje mnoho zahraničních organizací, které jsou sdružené pod platformou StreetFootballWorld, což je největší mezinárodní síť. A v rámci tohoto konceptu (Š): „Přichází na ty hřiště další hodnoty než jen to, kdo umí líp kopnout do míče, ale je to vlastně celý postavený na tom, že tam rozvíjejí další hodnoty, který si potom ten člověk může odnést do nějakýho každodenního života. Jako hodnota spolupráce, respektu k protihráči i k spoluhráči, nějaká schopnost komunikace“. Metodika F3 je však širší a nezůstává pouze u samotných fotbalových zápasů či turnajů, ale může se využívat i v tréninkové části. Pomocí různých fotbalových aktivit mohou k fotbalovým dovednostem zařadit i různé problémy. Jak zmiňuje (A): „Takže je učíme různé fotbalové dovednosti, ale se zprávou v pozadí. Ta zpráva může být spojená s recyklací, ekologií a prostředím, anebo zdravým životním stylem, spoluprací a komunikací a všechna různá témata, která jsou důležitá pro osobní rozvoj“. Dle jejich vize není těžké tyto fotbalové aktivity vytvořit a jedná se pouze vždy o tři faktory. Nejprve se zaměřují na to, jakou fotbalovou dovednost chtějí u dětí rozvíjet, dále na sociální téma, kterého se chtějí dotknout, a poslední faktor by se měl zabývat tím, co si z toho můžou odnést do běžného života. Fotbal3 se využívá i v Kambodži, ale ve značně užší míře, a to především při pořádání fotbalových festivalů pro veřejnost, kde si může přijít zahrát úplně kdekoliv. (H): „My to někdy používáme na festivalech. Hlavně proto, že máme trvalý program, kdybychom to dělali pravidelně, tak by to pro nás moc nefungovalo. Takže když naše děvčata a zaměstnanci organizují fotbalový festival tak na hodinu zařadí i fotbal3. Děti mají 5 minutový zápas a potom mluví o různých problémech, vzdělání a různých věcech“. Z této výpovědi je jasné, že se nejedná o fotbal3, spíše jako o využití klasického fotbalu k následné diskuzi s hráči, kteří se zapojili do zápasu.

5.4 O co nám jde?

Tato kategorie popisuje jednotlivé cíle, kterých se snaží dosáhnout při práci s mládeží.

Kategorie obsahuje kódy: rozvíjíme naši mládež, fairplay jako životní styl, role models.

Rozvíjíme naši mládež

Oba státy se v tomto opět shodují, jde jim o rozvoj schopností a dovedností mládeže, se kterou pracují. Samozřejmě se tyto schopnosti budou lišit dle toho, co děti a mládež v dané zemi využijí nejvíce. V České republice hovoříme především o (Š): „*Schopnost nastavovat pravidla, schopnost nebo ta zodpovědnost za to, že pravidla dodržuju – to myslím, že je taky důležitý*“. Respondent (A) dodává: „*Chceme je naučit spolu komunikovat a rozumět si bez násilí. Dáváme jim tedy prostor, kdy spolu můžou mluvit v nenásilné podobě*“. Z těchto výpovědí je tedy jasné, že se snaží o rozvoj kompetencí, kterou jsou především na úrovni sociální. V Kambodži jsou tyto sociální kompetence rozvíjeny také, ale musíme si uvědomit, že se opět ocitáme v prostředí země třetího světa, a proto zde mohou být důležitá i jiná témata, jak doplňuje (H): „*Záleží to především na věku. Když mluvíme s klukama, co jsou 10, 12, 15 let staří mluvíme o hygieně. U dívek je to něco jiného – snažíme se především předcházet obchodování s lidmi*“. Zároveň narážejí na téma sociálních sítí, které jsou momentálně celosvětově rozšířené. Často se setkávají s problémem, že dívky na facebooku sdílí příliš velké množství informací, a proto jim připravují workshopy, kde se jim snaží vysvětlit, jaké množství informací je vhodné na internetu sdílet.

Fairplay jako životní styl

V České republice se respondenti shodují na tom, že hlavním cílem, který mají je (Š): „*Aby všichni hráli fair play nejen na hřišti, ale i v životě*“. Respondent (A) k tomu dodává: „*Snažíme se rozvíjet nějaké dovednosti, pro jejich profesi i pro život*“. Myšlenka fair play v životě je sice velkolepá, ale žádá si rozvoj mnoha dovedností. A i proto se v Česku rozhodli, že (Š): „*Je to vlastně tak efektivní nástroj, že by to mělo být oficiálně uznatelný jakožto nástroj pro sociální práci. Ale na tom budeme pracovat teďka tento a příští rok a doufám, že do konce příštího roku to bude*“. Kdyby jim tento cíl vyšel, znamenalo by to, že by s fotbalem mohli běžně pracovat sociální pracovníci a myšlenka férovosti by se mohla šířit mezi mnohem větší počet účastníků. A to by jim pomohlo naplnit související cíl (Š): „*Chceme ukazovat tu druhou stránku. My chceme právě říkat to, že fotbal není jen to, co viděj v televizi, ale že fotbal může být i něco daleko lepšího*“.

Rolemodels

V Kambodži mají cíle trochu jiné, jak je zřejmé z předchozích kategorií zaměřují se především na otevírání nových možností pro dívky. Důležité je však zmínit, že jejich děvčata zapojená v projektu *Mighty girls* by měla jít příkladem všem dívkám v zemi. Toto dobře vystihuje (L): *„Jsou jiné v porovnání s ostatními dívkami, jsou vlídné, odvážné, odvážné mluvit na veřejnosti, musí ukazovat, že jsou dobrým příkladem, především když vedou naše fotbalové festivaly“*. Zároveň jim tento program nabízí možnosti jako (L): *„Cestování po celém světě, být lídr, mít dobrou práci a všechno ostatní, jdou příkladem, jsou idoly“*. Dále chtějí šířit do společnosti, že (H): *„Dívky mohou dělat všechno stejně jako chlapci“*. Tyto cíle se odvíjejí od vysokého tlaku společnosti na to, jak by měla vypadat „správná“ dívka, jak jsme zmiňovali výše. Dívky zapojené v tomto projektu musí být tedy velmi opatrné nejen na své chování, ale i školní prospěch, který tato organizace staví na první příčku důležitosti.

5.5 Výsledky

Poslední kategorie popisuje výsledky, které obě organizace uvedly.

Kategorie obsahuje kódy: nemáme je a přes překážky ke hvězdám.

Nemáme je

První kód náleží České republice a na první pohled se může zdát jako velmi negativní. Nicméně se odvíjí od faktu, že všechny výsledky, které mají, jsou velmi těžko prokazatelné a nehmátatelné. Respondent (Š) říká: *„My ty partnery (nizkoprahové zařízení pro děti a mládež) bereme jako partnery takže my tyhle věci pozorujeme společně a vlastně i ty projekty už píšeme společně. Tak jako my ty výsledky nemáme momentálně nějak zapsané“*. V tuto chvíli tedy není možné vypsát nějaký seznam jednotných výsledků, kterých dosáhli u mládeže, se kterou pracovali. Nicméně oba respondenti uváděli množství změn, kterých byli sami svědky při přímé práci s mládeží. (Š): *“Výsledek a posun, co je tak asi myslím, že je to vlastně celkové jejich vnímání toho Fotbalu3 a jejich přistupování k diskuzím. Na začátku – oni to brali jako velkou demagogii jako vlastně to, že se to nehraje jenom na góly a že tam hrajou i holky a nějaký fair play body – co to vlastně jako je? A nějaká diskuze – o čem se vlastně jako maj bavit, co to jako diskuze vlastně je? A teďka už jako velmi efektivně využívají ty diskuze k tomu, aby si vyříkali ty situace toho zápasu“*. Pokrok velmi podobným směrem vnímá i respondent (A): *„Mnohem víc spolu mluví, komunikují spolu a začala se tam vytvářet i přátelství a zároveň přátelštější přístup k sobě navzájem, což na začátku nebylo“*. Důležité

je však dodat, že všechny výsledky, které respondenti uváděli, se týkaly pouze ligy, která momentálně funguje jen v Praze a pracuje s dětmi na bázi dlouhodobějšího konceptu.

Přes překážky ke hvězdám

V Kambodži jako výsledky své činnosti uváděli především konkrétní případy dívek, které se z velmi nevyhovujícího a chudého prostředí, díky jejich pomoci a podpoře, vypracovaly a nyní jsou plnohodnotnými členkami společnosti. Dobrým příkladem je i (L), která uvedla, že byla sama v programu *Mighty girl* a dodává: *„Vidíš mě teď, jsem manažerkou projektu“*. (L) zároveň doplňuje i příběh jiné dívky: *„Byla moc plachá, vždycky jenom sklonila hlavu, ale pak se přidala do programu *Mighty girl*, všechno se změnilo, stala se dobrým příkladem, a teď je jedním ze zaměstnanců a dělá to, co chtěla“*. Další příběh doplňuje i (H): *„Máme tu jednu trenérku, která byla v Thajsku. Její rodiče odjeli do Thajska, ona jela s nimi, vzali ji ze školy a dělala tam dělnickou práci, hodně ji ubližovali, neustále ji obviňovali, že nedělá svou práci. To měla asi 12 let, když se vrátila zpátky a my jsme ji vzali ze sirotčince a přijali do programu *Mighty girls*. A teď je první ženou v Kambodži s profesionální trenérskou licenci a trénuje profesionální národní tým chlapců U12. A to je náš výsledek“*. Je těžké prezentovat výsledky pouze na konkrétních příkladech, nicméně jsou tyto příběhy natolik silné a dokazují, že tento typ programu má smysl.

6 INTERPRETACE DAT

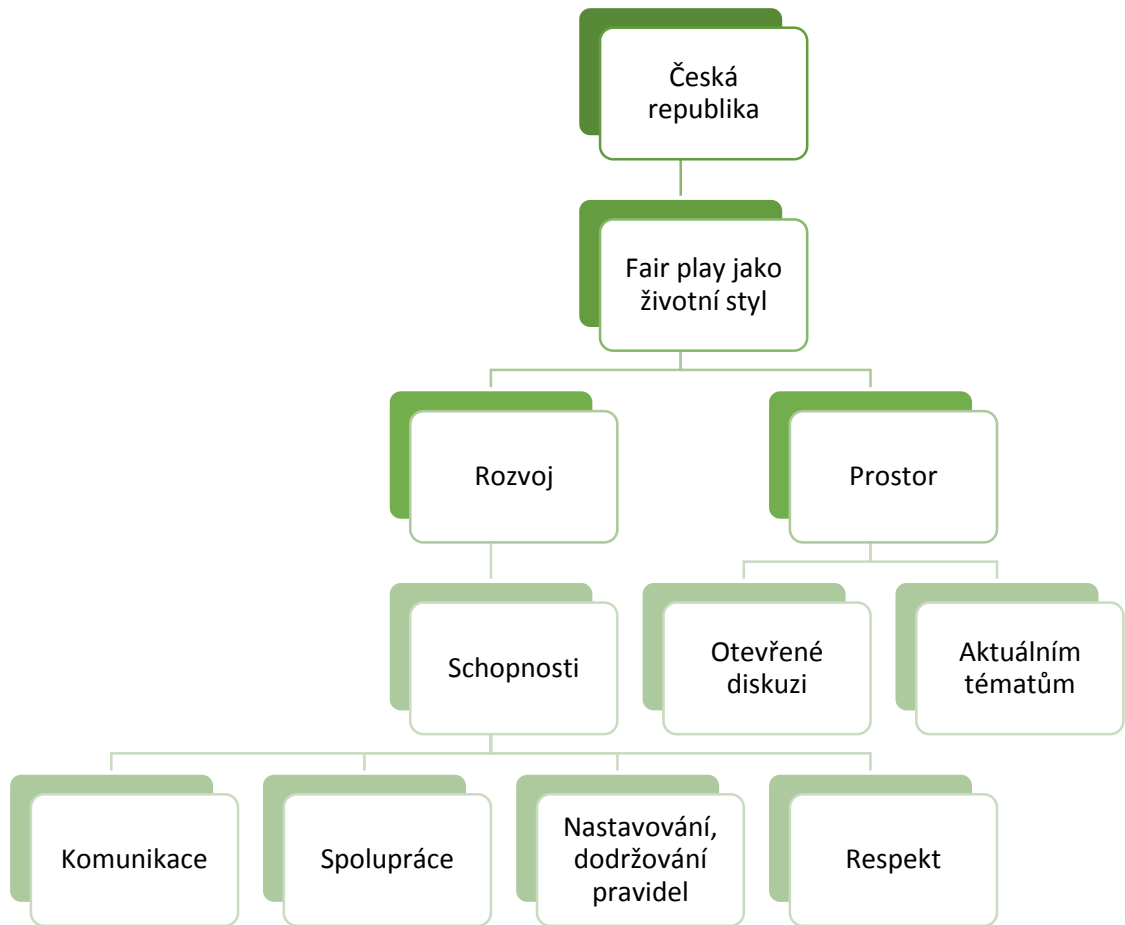
Díky úspěšným rozhovorům s respondenty byly zodpovězeny výzkumné otázky, které jsme stanovili na samotném začátku výzkumného šetření a které zároveň vedly i k dosažením výzkumných cílů.

Jaké jsou cíle využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže?

Cíle obou organizací se rozcházejí. Můžeme říci, že dle výpovědí všech respondentů by mělo jít především o rozvoj dovedností účastníků, které mohou dále užívat v běžném životě.

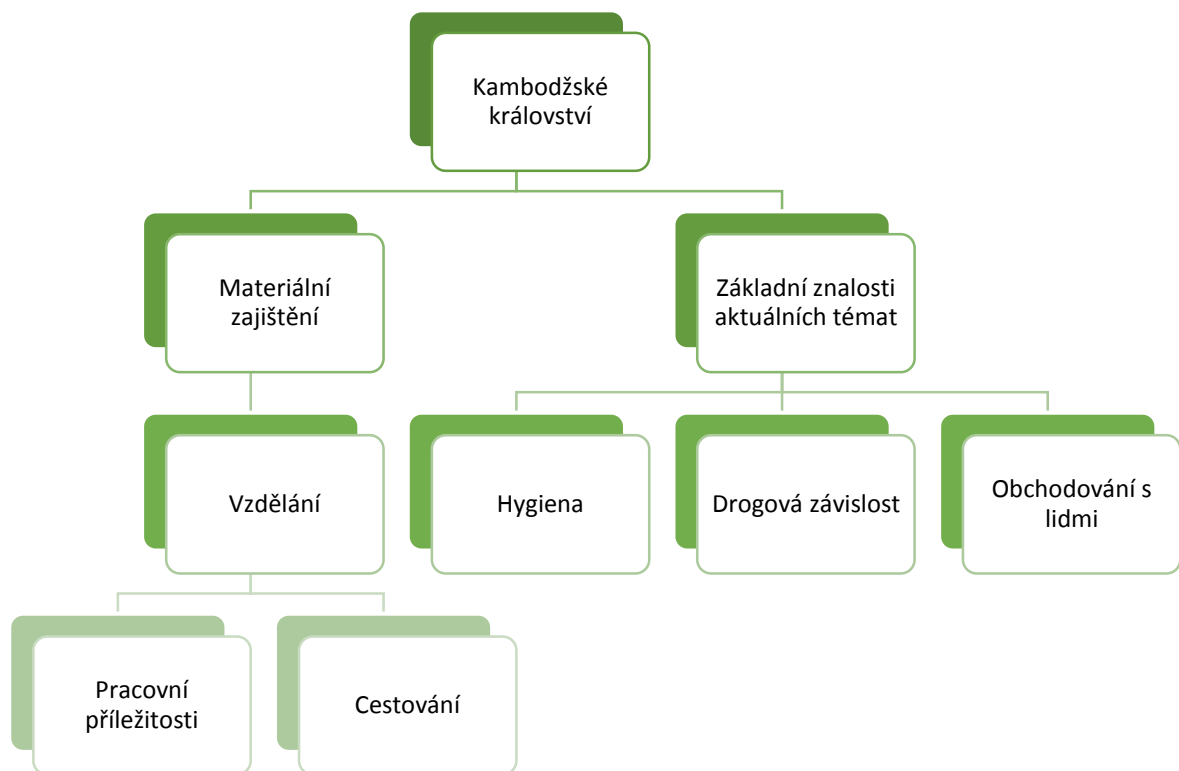
Pro lepší pochopení cílů obou organizací jsme vytvořili podrobné schémata se všemi cíli. První schéma je vytvořeno pro organizaci v České republice, kde je hlavním cílem šířit fair play i mimo fotbalová hřiště. Tento cíl se dále rozvíjí, a to především v samotný rozvoj schopností jednotlivců, kde se zaměřují na komunikaci, spolupráci, nastavování a dodržování pravidel a také na respekt nejen svých protihráčů, ale i spoluhráčů. Jako další cíl můžeme uvést poskytnutí prostoru k otevřené a nenásilné diskuzi i prostoru pro rozebrání aktuálních témat.

Navíc respondent (Š) uvedl další cíl, který jsme do schématu nezahrnuli. Jako organizace chtějí prosadit metodiku fotbalu³ mezi metody sociální práce v České republice. Dle výpovědi respondenta by chtěli tento cíl naplnit do konce příštího roku.

Obrázek 2: Schéma cílů ČR

V Kambodžském království jsou cíle poněkud širší a organizace v jednom programu dokonce nabízí pro účastnice ubytování, stravu a celodenní péči. Dalším bodem je dosažení vzdělání, dívky jsou zde podporovány až do ukončení střední školy. Následně vzdělání otevírá dívkám další možnosti, jako je cestování nebo pracovní příležitosti. V ostatních programech se snaží o dosažení základních znalostí aktuálních témat. Respondenti (L) a (H) uvedli, že tyto témata volí především dle věku mládeže, se kterou pracují, ale nejčastěji se jedná o téma hygieny, drogové závislosti a obchodování s lidmi.

Obrázek 3: Schéma cílů KK

Jaké jsou výhody a nevýhody využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží?

Již výše jsme věnovali jednu celou kategorii výhodám a nevýhodám využití fotbalu. Zde uvádíme jejich výčet v grafické podobě.

Za hlavní výhodu respondenti považují to, že je fotbal nejpobulárnějším sportem na světě. Tento bod uvedli všichni respondenti. Zdůvodňovali to především tím, že je mnohem jednodušší mládež zapojit. Přístupnost a jednoduchost fotbalu se projevuje především v tom, že k vytvoření fotbalové hrací plochy není potřeba nějak velkého prostoru ani mnoha pomůcek. Proto není těžké fotbalový turnaj nebo trénink připravit i na místech, kde to není obvyklé. Nenáročnost na pohybové aktivity je také důležitá, díky tomuto bodu se do hry může zapojit každý. Jak uvádí respondent (Š) vždycky dojde mezi hráči k nějaké interakci a proto si spolu fotbal může zahrát nejlepší na světě s tím nejhorším. A dále uvádí, že naopak, kdyby byl využit nějaký jiný sport, nebylo by to tak atraktivní ani jednoduché.

Mezi nevýhody respondenti uváděli především předsudky a tlak společnosti. Tento tlak je dle výpovědí respondentů (H) a (L) velmi silný především od starší generace, která fotbal

stále považuje za ryze mužský sport. Navíc se zde dívky setkávají s předsudky, které nepředpokládají, že by měly být vzdělané a přisuzují jim pouze místo manželky v domácnosti. Respondent (Š) uvedl, že v České republice je fotbal také spojen s typickým předsudkem, že je to sport jen pro kluky. A dodal, že je těžké, dívky do fotbalových aktivit zapojit.

Poslední dvě nevýhody spolu úzce souvisí. Mediální obraz profesionálního fotbalu a spojení s korupcí, agresivním chováním a hooligans je problém a často překážkou pro to, aby byli mladí lidé ochotni se zapojit.

Obrázek 4: Výhody a nevýhody využití fotbalu

Výpovědi všech respondentů se v tomto bodě velmi shodovaly. Zásadní rozdíl zde vidíme pouze v jednom bodě, a to – otevírání nových pracovních příležitostí – tento bod je pro kambodžskou organizaci jeden ze zásadních, protože se tam fotbal rychle rozrůstá. Proto není pro účastnice projektu těžké najít zaměstnání, které je nějakým způsobem spojeno právě s fotbalem. Můžou se ucházet o pozici trenérky nebo rozhodčí. V českém prostředí je tato možnost velmi malá, protože je na fotbal samotný kladem mnohem menší důraz.

Jaké jsou výsledky využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží?

Výsledky využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání se v České republice a Kambodžském království velmi liší především proto, že obě organizace vycházejí z jiných cílů, které se snaží plnit. Výsledky budeme tedy hodnotit v každé organizaci zvlášť.

V České republice naši respondenti (Š) a (A) uvedli, že nemohou žádné konkrétní výsledky prezentovat, protože je velmi těžké uvádět nějaká hmatatelná data. Jako příklady výsledků prezentovali především jejich ligu férového fotbalu, která však v současné době funguje pouze v Praze. (Š) hovořil především o tom, že když liga začínala, měli její účastníci velký problém zapojovat se do diskuzí a neviděli v tom velký význam. Fotbalové zápasy byly plně agresivního a nespportovního chování a následné diskuze po zápase se proměňovaly v hádky. Postupem času si však účastníci na pravidla fotbalu³ zvykli a nyní jsou schopni s tímto konceptem efektivně pracovat a vyjadřovat se k průběhu zápasu, dokonce i ocenit sportovní chování jejich protihráčů. (A) jako výsledky jejich práce také uváděl především posun účastníků ligy. Oba navíc shodně vypověděli, že spatřují výsledky společně s pracovníky nízko-prahových zařízení pro děti a mládež, kteří mají tu výhodu, že jsou s mládeží v denním kontaktu, a proto je pro ně jednodušší nalézat změny v jejich chování.

V Kambodžském království respondenti (H) a (L) opět uváděli pouze konkrétní příklady účastníku, kteří program úspěšně absolvovali. Jako hlavní výsledky jejich organizace shodně uváděli to, že dívky měly díky účasti v programu možnost dosáhnout středoškolského vzdělání. Především (L) se ve svém hodnocení zaměřovala na různé kompetence dívek, které se snaží projektem rozvíjet. Zaměřují se především na jejich schopnost mluvit na veřejnosti, umět se prosadit, anebo se stát lídrem ve své komunitě. Nejvýznamnějším rozdílem ve výsledcích těchto dvou organizací je především to, že pro účastníky, kteří se účastnili projektu v Kambodži je velká možnost se pracovní uplatnit v profesionálním fotbale. Můžou se ucházet o pracovní místa fotbalových trenérů nebo rozhodčích. Zároveň mají možnost získat práci přímo v organizaci, (L) je také bývalou účastnicí programu a nyní pracuje jako manažerka projektu.

Jaké jsou rozdíly ve využití fotbalu jako nástroje neformálního vzdělávání ohrožené mládeže v České republice a Kambodžském království?

Celou praktickou částí nás provází nemalé rozdíly mezi oběma organizacemi, ve kterých pracují naši respondenti. Již výše jsme uvedli tabulku základních rozdílů mezi nimi. Zde se však budeme zabývat především využití fotbalu samotného.

Námi oslovená organizace v České republice využívá pouze metodiky fotbalu³, se kterou pracuje ve svých dlouhodobých i krátkodobých programech. Dle výpovědi našich respondentů (Š) i (H) dokonce v Praze funguje fotbalová liga dle pravidel této metodiky. Díky ní mají účastníci možnost si nejen zasportovat, ale také se zapojit do vymýšlení pravidel hry a následné diskuze po zápase. Prostřednictvím této metodiky je do fotbalu importováno více dovedností, které musí účastníci zvládnout. Turnaje nejsou jediné, co tato organizace nabízí, nutné je však zmínit i fakt, že bez úzké spolupráce s nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež by tyto fotbalové programy jen těžko fungovaly.

Druhá organizace, která sídlí v Kambodžském království, pracuje především s klasickým fotbalem. Ten je zde především nástrojem pro sdružení mládeže, se kterou následně pracují. Respondent (H) uvedl, že po každém zápase nebo turnaji probíhají workshopy, které se věnují aktuálním tématům nebo informacím, které pro účastníky mohou být důležité a dále je využijí v běžném životě. Na druhou stranu tato organizace pořádá i fotbalové festivaly, které fungují na principu metodiky fotbalu³.

Na základě těchto výpovědí respondentů nemůžeme ani říci, že by se jednalo výhradně o práci s ohroženou mládeží. V České republice se jedná o mládež navštěvující nízkoprahová zařízení, v Kambodži se situace mění dle typu programu do, kterého se mládež zapojila. Můžeme tedy shodně říci, že ani jedna organizace se nezaměřuje pouze na práci s ohroženou mládeží, ale spíše na práci s mládeží obecně.

Jak lze využít fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání při práci s ohroženou mládeží?

Vzhledem k výpovědím našich respondentů se ztotožňujeme s výpovědí Saka (2004), který uvádí, že pokud společnost zajistí kvalitní trávení volného času mladé generace, může tím urychlit jejich rozvoj schopností a potlačit negativní jevy. Pro naši práci je volnočasovou aktivitou sport, ke kterému se vyjadřuje Sekot (2015) jako smysluplné formě trávení volného času, která může působit i jako prevence kriminality, užívání drog nebo jiných společenských nežádoucích způsobů chování. Obě organizace pracují v souladu s těmito tvrzeními a nabízejí fotbalové aktivity pro děti a mládež.

Dále se navíc ztotožňujeme s výrokem Pávkové (in Hájek, 2008), která definuje neformální výchovu jako cílené a strukturované aktivity člověka, které probíhají mimo vyučování, ve volném čase. Toto tvrzení uvádíme především proto, že všechny aktivity nabízené těmito organizacemi probíhají ve volném čase mládeže a zároveň jsou cílené a strukturované.

Jediným sporným tvrzením je, že jde využít samotný fotbal. Pokud bychom na fotbal nahlíželi pouze z úhlu oficiálních pravidel fotbalu od Kureše (2016), museli bychom toto tvrzení vyvrátit. Organizace v České republice využívá pouze konceptu fotbalu³, který se od běžného fotbalu v mnohých bodech liší. Nicméně i Ambrozy (2016) tvrdí, že se stále jedná o fotbal pouze s upravenými pravidly.

V České republice je tedy fotbal samotným nástrojem neformálního vzdělávání, protože metodika fotbal³ mládež záměrně rozvíjí v různých oblastech. Můžeme říci, že se organizace zaměřuje především na rozvoj dovedností mládeže, a to konkrétně rozvoj komunikace, schopnost spolupráce, nebo dodržování pravidel. Fotbal je v této organizaci až poslední na stupnici důležitosti, ale má tu schopnost do sebe zahrnout různé dovednosti nebo i rozvinout diskuzi o aktuálních tématech. Důležité je také zmínit fotbalové tréninky, které jsou často pro účastníky připraveny právě na základě nějaké sociální dovednosti, kterou chce organizace rozvíjet.

V Kambodžském království je vymezení fotbalu jako nástroje velmi diskutabilní. Dle výpovědí respondentů (L) a (H) je fotbal pouze jakýmsi nástrojem pro sdružení mládeže a následnou práci s nimi. Můžeme tedy říct, že fotbal je zde pouze doplňkem v trávení volného času. Hlavní náplň programu je především poskytnutí vzdělání, otevření nových pracovních příležitostí – které souvisí s fotbalem a poskytnutí základních informací o aktuálních tématech země.

ZÁVĚR

Fotbal se stále drží na první příčce oblíbenosti i přesto, že jeho mediální obraz není zrovna nejlepší. Musí se vyrovnávat s negativními jevy, které jsou s ním dennodenně spojovány – agrese, korupce, násilní fanoušci nebo nesmyslně velké finanční ohodnocení profesionálních fotbalistů. Jako protipól tohoto mediálního obrazu působí celosvětová platforma Streetfootballworld, která sdružuje organizace, které fotbal využívají k práci s mládeží. Tyto organizace můžeme nalézt téměř na celém světě. Vzhledem k tomu, že fotbal se hraje všude stejně, má velkou sílu. Právě pro velký potenciál fotbalu jsme se rozhodli mu věnovat v naší bakalářské práci.

Cílem práce bylo zjistit, jestli je možné fotbal využívat jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže. V teoretické části jsme proto rozebrali témata s tímto cílem související. V první kapitole jsme se věnovali ohrožené mládeži a jevům s tím souvisejícím. Druhá kapitola byla věnována problematice volného času, důležitosti pedagogického ovlivňování a zaměřili jsme se zde i na organizace, které tyto aktivity organizují. Z organizací pro nás byly stěžejní nízkoprahová centra pro děti a mládež, která jsou především pro českou organizaci důležitými partnery. Poslední kapitola se zabývala sportem a především fotbalem a metodikou fotbalu³, která má svá specifika především v oblasti mediace a trenérství.

V praktické části jsme realizovali kvalitativní výzkumné šetření. Výzkumný soubor byl tvořen celkem čtyřmi respondenty ze dvou organizací. Jedna z organizací působí v České republice, druhá v Kambodžském království, jejich společným jmenovatelem je využití fotbalu při práci s ohroženou mládeží. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů jsme získali soubor informací, který nám umožnil naplnit naše stanovené cíle.

Výpovědi respondentů se rozcházejí především kvůli odlišnostem v prostředí, kde jednotlivé organizace působí. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jestli je možné fotbal využít jako nástroj neformálního vzdělávání ohrožené mládeže. Z výzkumu vyplynulo, že fotbal využít možné je, ale každá z organizací s ním pracuje odlišným způsobem. Na základě jejich výpovědí je možné konstatovat, že fotbal má potenciál do sebe vstřebávat různá témata, anebo být pouhým prostředkem, který mládež seskupí a následná práce s ní je pak snadnější.

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že je fotbal možné využít jako nástroj neformálního vzdělávání. Důležité je však zmínit, že takto ho využívá především organizace v České republice, která prostřednictvím metodiky fotbalu³ rozvíjí více schopností účastníků než samotné fotbalové dovednosti, které jsou až na poslední místě. A na dlouhodobě zapojených

účastnících tohoto projektu je možné sledovat pozitivní změny v jejich chování. Naopak organizace v Kambodžském království využívá fotbal pouze jako nástroj, který sdružuje mládež se, kterou následně pracují. Tuto výpověď podporuje i fakt, že samotné fotbalové dovednosti jsou v této organizaci jednou z důležitých dovedností.

Věříme, že se metodika fotbalu³ bude dále rozšiřovat a pomůže dalším mladým lidem rozvíjet jejich schopnosti a dovednosti. Je třeba si však uvědomit, že fotbal ani fobtal³ není metodou pro všechno, a proto je vhodné jej doplnit dalšími aktivitami.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AMBROZY, Veronika, Štěpán KYNCL, Ansley HOFMANN a Pavel ZWAK. *Fotbal jako nástroj neformální vzdělávání*. Praha: INEX-SDA, 2016. ISBN 978-80-270-0978-7.
- [2] BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, 120 s. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0599-1.
- [3] BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015, 306 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.
- [4] BLATNÝ, Marek. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016, 290 s. ISBN 978-80-246-3462-3.
- [5] GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada, 2011, 208 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3379-1.
- [6] HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- [7] JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, 544 s. Psyché. ISBN 978-80-247-54475.
- [8] KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
- [9] KALEJA, Martin. *(Ne)připravený pedagog a žák z prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, 2015. ISBN 978-80-7510-160-0.
- [10] KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017, 207 s. ISBN 978-80-262-1250-8.
- [11] KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.
- [12] KUREŠ, Jiří, Jan HORA, Bohuslav JACHIMSTÁL, Bohuslav LEGIERSKÝ, Jaroslav NITSCHKE, Milan SKOČOVSKÝ a Jan ZAHRADNÍČEK. *Pravidla fotbalu: platná od 1. 7. 2016*. Praha: Olympia, 2015. ISBN 978-80-7376-444-9.

- [13] LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 157 s. Studijní texty. ISBN 80-85850-66-4.
- [14] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-X.
- [15] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016, 271 s. ISBN 978-80-262-1154-9.
- [16] PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 8071787116.
- [17] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- [18] PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- [19] SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
- [20] SEKOT, Aleš. *Pohybové aktivity pohledem sociologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, 151 s. ISBN 978-80-210-7918-2.
- [21] SEKOT, Aleš. *Sport a společnost*. Brno: Paido, 2003, 191 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 8073150476.
- [22] SLEPIČKA, Pavel, Václav HOŠEK a Běla HÁTLOVÁ. *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum, 2006, 230 s. ISBN 80-246-1290-9.
- [23] SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [24] SOMMER, Jiří. *Malé dějiny sportu, aneb, O sportech našich předků--: sportování ve znamení býčích rohů, jak to vypadalo v Olympii, gladiátorské hry, artušovské hry, lov jako sport, rodí se fotbal, hry gentlemanů, moderní olympijské hry*. Olomouc: Fontána, 2003, 273 s. ISBN 8073361167.
- [25] STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. SCAN. ISBN 808583460X.

Internetové zdroje:

- [1] ARNEMANN, Anja, Juala QUAST a Henning SCHICK. *Festial da Bola 2014: Football shapes* [online]. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2014 [cit. 2018-03-31]. Dostupné z: https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/bmz_giz_dfb_2014_en_handout_festival_da_bola_doublepage.pdf
- [2] FOX, Laura, Maja HEBEL, Bert MEIJERS a George SPRINGBORG. *Football3 handbook: How to use football for social change* [online]. In.: Berlin: Streetfootball-world, 2014, s. 61.
- [3] JULIUS, Gerald, Mpho RAMELA a Sundra. *Youth Development through Football: YDF Manual for Coaches* [online]. South Africa: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2011 [cit. 2018-03-31]. Dostupné z: <http://www.za-ydf.org/giz/YDF%20Manual%20for%20Coaches/YDF%20Manual%20for%20Coaches%20%20Part%201.pdf>
- [4] *Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, c2007. ISBN 978-80-254-2218-2.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj.	A jiné
Atd.	A tak dále
Atp.	A tak podobně
ČR	Česká republika
KK	Kambodžské království
Např.	Na příklad
S.	Strana

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Schéma kategorií a kódů	38
Obrázek 2: Schéma cílů ČR.....	51
Obrázek 3: Schéma cílů KK	52
Obrázek 4: Výhody a nevýhody využití fotbalu.....	53

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Tabulka respondentů.....	36
Tabulka 2: Tabulka rozdílů.....	39

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Ukázka fotbalových cvičení

P II: Otázky do rozhovorů v českém jazyce

P III: Otázky do rozhovorů v anglickém jazyce

P IV: Rozhovor č. 4, respondent A.

Pozn.: V rozhovoru jsme se rozhodli neuvádět konkrétní jména ani názvy organizací pro zachování alespoň částečné anonymity našich respondentů.

PŘÍLOHA P I: UKÁZKY FOTBALOVÝCH CVIČENÍ (AMBROZY, 2016)

DROGOVÁ ZÓNA

Téma: zdraví (prevence užívání drog).

Čas: 30 min.

Věková skupina: 12 – 18 let.

Vybavení: míče, kužely.

Cíle: zvýšit povědomí o projevech užívání drog na těle, náladě a okolí.

Fotbalové dovednosti: přehled, technika.

Dovednosti pro život: zdravé a bezpečné chování

Popis: Na fotbalové hřiště nakreslíme pomyslný čtverec představující „drogovou zónu“, které se hráči musí během zápasu vyhýbat. Pokud hráč projde, či vstoupí do této zóny, ztrácí část svého potenciálu (tzn., bude hrát s rukama na hlavě, nebo bude hrát slabší nohou, či pouze na jedné atp.). Čím víckrát hráči vstoupí do drogové zóny, tím víc potenciálu ztrácí. Klíčem tohoto cvičení je zatajit hráčům, co čtverec vlastně reprezentuje. Tato otázka je určena k vyvolání diskuze po hře. Cílem je, aby si každý hráč uvědomil, jaký mají drogy vliv na tělo, mysl a schopnosti jednotlivce.

DVOJIČKY

Téma: týmový duch, spolupráce, prevence násilí.

Čas: 30 min.

Věková skupina: 7-16 let.

Vybavení: míče, kužely, branky.

Cíle: naučit se komunikovat, spolupracovat.

Fotbalové dovednosti: přihrávání, technika.

Dovednosti pro život: dialog, tolerance.

Popis: Tato hra má podobu běžného fotbalového utkání s jedním pravidlem navíc. Hráče rozdělte do 2 týmů, přičemž hráči v každém týmu by měli utvořit pár držící se za ruce (kluci

a holky, pokud je smíšená skupina). Hráči tvořící dvojici se musí stále držet za ruce, přihrávat míč dalším dvojicím z jejich týmu a snažit se vstřelit gól. Brankáři nejsou povoleni.

V prvním kole nesmí nikdo mluvit. Po 5-10 minutách je hráčům umožněno mluvit s ostatními. Můžete také opakovat cvičení se smíšenými páry (hráč jednoho týmu a hráč druhého vytvoří dvojici).

KRITICKÉ MYŠLENÍ

Téma: kritické myšlení.

Čas: 20 min.

Věková skupina: 12 – 18 let.

Vybavení: míče, kužely nebo branky.

Cíle: vyzvat mládež, aby zůstávala kritická vůči vlivu mainstreamu a názorům.

Fotbalové dovednosti: rychlost, přihrávky.

Dovednosti pro život: kritické myšlení.

Popis: Utvořte hřiště s 2 brankami a 2 týmy (obránci a útočníci) a jmenujte 1 neutrálního hráče – „poslíčka“. Obránci začínají s 2 body, útočníci tedy potřebují nejméně k výhře 3 góly, nebo 2 góly k remíze. Každá branka představuje buď bezpečnou zónu, nebo nebezpečnou zónu. Tyto zóny se pak v průběhu hry střídají. Jen poslíček ví, která branka je bezpečná, a která ne.

Gól v bezpečné zóně je za 1 bod, v nebezpečné za -1 bod. Poslíček komunikuje pouze pomocí výrazů v obličejí, jakmile tým skóruje, ať už do bezpečné nebo nebezpečné zóny. Poslíček může i lhát, ale nesmí přestat počítat reálné skóre. Na konci hry poslíček oznámí skóre. Následuje diskuze zaměřená na vliv médií, zkreslení informací a kritický přístup k informacím.

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY DO ROZHOVORŮ V ČESKÉM JAZYCE

1. Ahoj, jak se máš?

- a. Můžeš se mi, prosím, na začátek představit?
- b. Kolik ti je let?
- c. Odkud jsi?

2. Kde a jak dlouho pracuješ?

3. Může mi přiblížit hlavní cíl organizace, ve které pracuješ?

- a. Co je tvou hlavní pracovní náplní?

4. Jak probíhá Váš běžný den při práci s mládeží?

- a. Jaké metody a techniky využíváte v souvislosti s fotbalem?
- b. Jak může fotbal pomoci při práci s mládeží?
- c. Jak využíváte právě fotbal jako nástroj neformálního vzdělávání?
- d. Zaměřujete se na nějaké specifické skupiny mládeže?
- e. Jak si vybíráte kde a s kým budete pracovat?
- f. Pracujete s mládeží dlouhodobě nebo krátkodobě?
- g. Co je vaším cílem? Co chcete mládeži předat?
- h. Na co se při práci s mládeží zaměřujete? Někaké specifické kompetence, které chcete předat?

5. Můžeš mi popsat nějaké výhody a nevýhody využití právě fotbalu?

- a. Proč využíváte zrovna fotbal?
- b. Jak motivujete mládež k tomu, aby se zapojila?

6. Pozorujete nějaké výsledky na mládeži, se kterou pracujete?

- a. Dá se fotbal považovat za efektivní nástroj neformálního vzdělávání?
- b. Jaké Ty sám nejčastěji pozoruješ změny na jednotlivcích, se kterými pracuješ?

7. Myslíš, že bys byl schopen porovnat Vaši práci s prací podobných organizací ve světě?

PŘÍLOHA P III: OTÁZKY DO ROZHOVORŮ V ANGLICKÉM JAZYCE

- 1. Hello, how are you?**
 - a. Can you introduce yourself in the beginning?
 - b. How old are you?
 - c. Where are you from?
- 2. Where and how long do you work?**
- 3. Can you tell me something about goal of NGO where you work?**
 - a. What is your main job here?
- 4. How is it going with your regular working day with the youths?**
 - a. What methods and techniques do you use when you work with youths?
 - b. How football can help to work with youths?
 - c. How do you use football as a tool for non-formal education?
 - d. Are you targeting/focus specific youth groups?
 - e. How do you choose where and with whom to work?
 - f. Do you work with youth on long-term or short-term basis?
 - g. What is your goal? What do you want to teach/pass on the youths?
 - h. What do you focus on? Any specific competencies you want to teach the youths?
- 5. Can you tell me some advantages and disadvantages of how you use football?**
 - a. Why football?
 - b. How do you motivate youths to get involved?
- 6. Do you see any results on the youths you work with?**
 - a. Can we consider football as an effective tool for non-formal education?
 - b. What do you most often recognize the changes on individual, which you work with?
- 7. Do you think that you can compare your organization with organizations abroad?**

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR Č. 4, RESPONDENT A

Ž: Ok, so in the begging – can you introduce yourself and tell me how long are you working in XXX?

R: Sure, so actually my name is Ansley XXX and I studied globalization and development in England and then I did internship in Streetfootballworld in Berlin that why I got to know the concept of football and development and where I got to know more organizations that work in the field of development throw football. And that why I also got to know XXX, because that was the time in 2011 when I was looking to work in Czech Republic and I was looking into organizations here, so I came in 2011 to volunteer with XXX, during the campaign so during the time when – campaign is about Kenyan volunteer is coming to the Czech Republic – I can tell you more about it later. So I started in 2011 as a volunteer, and I volunteered almost 5 years during trainings, workshops for XXX. And since last year – no, 2016 – I'm project coordinator for the project.

Ž: Can you tell me something about the goals of the NGO?

R: Sure, well in really basic words or really simply is that we want to spread fair play on and off the pitch. So it means we want to educate young people to have behavior that is fair, not just on the pitch but outside the pitch – that's really simply answer I would say.

Ž: And what is your main job?

R: My main job is – I can probably divide it into two, because first is the job in the office which is more administrative it's about coordinating different projects, at international level and also at local level with partners from different countries and with also regional partners, local partners. And also the second part is the field work – so it's the work on the field where we train our local partners or local youth-workers who are the once working with our target groups, the youths themselves. We train them throw our methodology, our toolkit and these youth-workers there in different parts of the Czech Republic, different regions. So we go and visit them and plane some training, some workshop and we also have activities with the youths themselves where we do some tournaments for them, we organize different matches, we have in Prague league running – fairplay league – so we help the partners to run the league as well. And we also help them with training if they need. Because our league is running throw the concept of F3 which requires role of mediators so our training is about educate development of mediators. So mediators training which you know well I think. As

a mediator yourself. So yea – that is it. And also once per year as you know there is also the campaign which is one month on side, on the road, on the field where we travel around the country to visit different regions with the group of international volunteers, or international ambassadors as we call them. And we do exactly what I said – workshops, tournaments with the local partners.

Ž: And do you have some special methodology or techniques how to work with the kids or youths?

R: Yes, it's methodology we developed – thanks to our partnership with other international organizations. Well mainly Streetfootballworld which is inspire us to develop methodology that we use. It's methodology we are developed in 2016 and it is toolkit composed of different parts. The first part is composed of what we call drills – football drills – or more integrative football activities where we can tackle different issues through football activities – which are for example dribbling, shooting, passing. So we are teaching the different football skills, but with the message behind it. So it's the message that can be connected with recycling, ecological and environment also healthy living, cooperation also and communication and all this kind of aspects or topics which are important for the personal development and human development of the youth.

Ž: And do you have some target group – like are specialized in some group of kids that you really want to find and work with?

R: Yea, but first target group for is actually the youthworkers themselves, because they are the once we actually train and the once who are in daily contact with the youth, with the kids. So they are the main target groups, but then through them of course it's the kids and the youth that we try to develop and these youths which we work with are actually youth who are maybe – their social background a bit more disadvantage than of others. I wouldn't like to use disadvantage, because is not so much word I like, but more I would say but more at risk of inequality and risk of poverty and risk of dropping school for example. There are the kids who are visiting the centers and youth centers we are cooperating with. And there is the kids who maybe is more marginalize in society. There are the once who need a bit more help and a bit more support and to require some jobs and to require some education and to require maybe just someone they can talk to or listen to. And to our program we are trying to engaged this youth and talk to those youths and maybe developed some certain skills they would need for their professions and life.

Ž: Ok, and how are you choosing where you will work?

R: Actually I'm not aware too much how the networks of the partners was create, but I know that we have close connections throw – not just our project XXX – but also throw XXX – XXX also organizing workcamps around the Czech republic for different people. And throw these connections we also have connection to certain youth clubs or youth centers which we can contact and ask if they require certain activities like we can provide. So at the moment we have, we are active in 5 different regions – in Ostrava, Pilsen, Usti, Prague and the Sokolov region, Hartenberg region. So we have throw all the years – we manage to grows on network their network of contacts and sometime is often our partners on the sides that some other NGO who knows them there in contact and they tell them about us. And then we can, we go with them.

Ž: And with the youth are you working on long-term or short-term basis?

R: It depends really on regions, because now we are trying to have more long-term vision. That's how the nature of our project – it's more about fortune base. Where we work in different regions once per year and during this once per year, but in Prague we have more long-term vision and how we have the Prague league running which is running throw half year with the same group of kids and it's been running already for 3 years now so for 3 years some of the kids had been going to this league and this project. I would say in Prague is more long-term and in other region is really depends on the participation of the youth centers, because maybe you know that participation in those youth centers is voluntary and it can happen that from one year to the other the kids change a lot. So I would say that unless we would also developed the leagues in the other regions we cannot guarantee a long-term work at this time.

Ž: What is the main goal that you want to teach the kids – like we can say, main skill that you want to teach them.

R: I think that main skill or main competent is that we are trying to teach them is to communicate witch each other and to understand each other without violence for example. Those kids we work with usually have the tendency to stick to some gangs or some groups of people and when they meet to each other, meet for the first time on the pitch they have tendency to be defensive and maybe a bit aggressive and not really open to the discussion and not open to talk to each other and to tolerate each other. So throw our project and throw our program we are giving them space where they can communicate to each other in a nonviolent way

and in the open way and also in tolerant way. So I think one of the principal that is how to behave in society – like how to approach person, how to communicate with someone. I think through our methodology which is based on standing communicating and listening through this F3 concept I think this is the main competencies and skill we develop. And at the end our aim is those kids who go through them, they can also appreciate and communicate in society also with the same skills they have when they need to compromise when they need to make decisions when they need to take up leadership role so I think all of this is what we develop.

Ž: Ok, and you said something about F3 – can you just introduce it, basically, please.

R: Yes, so F3 is concept that developed in the 90's actually and it's concept based on the football which we play in 3 halves. That's why it calls F3. First half is where the teams get together and they discuss on the rules, they want to play with – because is the concept where they play without any referees, there are no referees, there are just mediators they are to facilitate the discussions between the teams. So basically teams get together in the first half, they decide on the rules then they play the game, based on the rules that is the second half. Third half is discussion after the game so they discuss if the rules were respected if there something that they can improve if there something that was bad if there are some situations that they want to discuss. So it's really – it's concept that it's encouraging the discussion between the teams, it's encouraging the decision making, it's encouraging leadership skills as well. So that is F3.

Ž: And why football? I mean it's many sports in the world and you're using football, why?

R: Yea, that is question we have a lot actually – quite often. But we use football, because football is one of the most popular game in the world, it's attractive to many people, to many genders. It is a – it doesn't necessary any much material it can be played actually on the playground or without any proper pitch, it can be played with robba ball you know, it can be played that's not require much material it's not expensive to play football. And this are to main factors why we use football. And I think football has also this capacity to be flexible, because we can play football in many different ways, any ways. The standard football that we see in TV, is one type of football, but there are many ways or many types of football. And I remember when I was playing as a kid, there was so many different kinds of football way – with one goal, with three teams, with flying goalkeeper, like all of things that you can imagine when we were kids. And that is why I think football had it value to compare to other sports.

Ž: Ok, you told me some advantages of the football, but I also I want to know some disadvantages of football.

R: There are disadvantages of course, it's true that in some countries like in Czech Republic for example football is dominated by male, or man. That's some disadvantage that we see also in our program, because most of our youth are boys. But exactly through this concept we play, it's also possible and more easy for women maybe to join. And also one of the big disadvantage of football is also the image that football has in the public. Because football is often connected with money, with corruption, with aggressive behavior, with hooliganism. And this is also something we should consider and we also are trying to fight against.

Ž: How you motivate the youths to get engaged?

R: We are usually going to youth centers and we propose them to go through our workshops or through our football matches we try to first really go gradually, because it is not easy to from the first, from the start to teach a kids to play football differently than they played against their friends like. So we go easily, we try to tell them about our concept, how it works and that we can decide on the rules. But we have to be careful to not bore them, to make it boring for them.

Ž: And can you see some results on the youth that you work with – changing of their behavior?

R: Yea, actually – I think that one of the best examples that we have is from Prague league, as I said it's running for the 3. Year now. And for the first year we started this league and we started with teams who didn't know each other and who never played against each other. So you can imagine that it was really competitive, and it was really – some of the teams were really aggressive to each other, sometimes violent to each other. This is what we witness in the first year. And in the second year as we played the tournaments regularly, we saw that the teams who were the most violent and aggressive to each other became actually the ones who give examples for the other teams, the ones who encourage fair play behavior, when there was a foul, they were the ones who were helping someone to get up for example. I think this is the clear result – positive result or change of our project, and our concept, which we saw. And I think through these encounters, through these regular encounters between the youths, they see each other, they talk to each other more, they communicate to each other and they start to build friendships and build a more friendly attitude to each other, which was not the case in the beginning.

Ž: So in your opinion – can you use football as nonformal education?

R: Yes, of course.

Ž: And I have last question. Do you have experiences with organizations with same concept and they are working abroad?

R: I think – for our international internships we have different examples of how to use F3 in different countries. And also we are invited to international tournaments and from what I see or from what I hear I think that here in the Czech Republic, we are not so much more advanced. In the fact the mediation part is much more developed with us, because we really try to make the teams talk to each other and try to identify certain situations and all this. And sometimes in other countries – I had the feeling that – they are much more focused on football itself, not really on the development part. I think that you were also maybe – experienced with XXX I think that some of in XXX they were quite competitive as well and they also have a let's say competitive football development. For us is totally not relevant to be – it's not about the winning the tournament, because you're most skilled one, or because you're the most strongest one, it's really about developing this fair play attitude and this different skills. This from my experiences, from my observations – we are a bit more advanced in sense that which are really to focused the fair play elements.